БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнүп эгелээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 3 СУББОТА № 181 (7024)

Өртээ 2 көп.

МУРНАКЧЫ МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Магнитогорск комбинадының металлургтарының мурнакчы бригадалары ажылчын бүгүдезиниң идей-политиктиг болгаш культура деңнелин бедидериниң планнарын тургузуп эгелээн. Магнитканың эң улуг мартеннеринде ажылдап турар мастер А. Рубановтуң каң эзилдирикчилериниң коллективи ол чугула ажыл-иштиң эгелекчилериниң бирээзи болган.

Анатолий Рубанов — чурттуң эң аныяк Социалистиг Күш-ажыл Маадырларының бирээзи, 31 харлыг. Ажылдап эгелээрде каң эзилдирикчизиниң дузалакчызы турган. Ооң соонда каң эзилдирикчизи болу берген. Анатолий эрткен чылын Магнитогорскиниң даг-металлургия институдунга дипломнуг төлевилел чогааткаш, ону шылгалдага чедиишкинниг камгалаан. Кончуг улуг суугуларга каң эзилдирериниң инженери, мастери болу берген. Коммунистер ону ээлчег парторугунга соңгаан. Ам Рубанов болгаш ооң кады ажылдап турар эштери профессияга өөрениириниң, нитти өөредилгезиниң чаа сорулгаларын төлевилеп алган. Оларның кижи бүрүзү—идепкейлиг номчукчу, политшколаның дыңнакчызы, нитти өөредилге болгаш хөгжүм лекторийлеринге барып турар.

Мурнакчы ээлчегниң каң эзилдирикчилериниң үлегерин ёзугаар боттарының нитти билиг болгаш культура деңнелин бедидериниң планнарын оон өске хөй бригадаларның ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткелдиң хүннеринде база төлевилеп алган.

СЭКП-ниң Магнитогорск хоорком унуң бюрозу металлургтарының ол бот-идепкейин чүүлдүг деп санаан болгаш ону хоорайның оон өске тудуг, бүдүрүлге черлериниң коллективтеринге калбаа-биле нептередирин партия организацияларынга сүмелээн.

М. ПОЗДНЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң ужуражышкынының дугайында

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

1968 чылдың июль 29-тан август 1-ге чедир Тисса-да-Чиернага СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң ужуражышкыны болган.

Ужуражышкынга киришкеннер:

СЭКП-ниң талазындан — СЭКП ТК-ның Чингине секретары **Л. И. Брежнев**, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери **Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест**; СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар **П. Н. Демичев, П. М. Машеров**; СЭКП ТК-ның секретарьлары **К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарёв.**

ЧКП-ниң талазындан — ЧКП ТК-ның Бирги секретары **А. Дубчек**, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери **Ф. Барбирек, В. Биляк, О. Черник, Д. Кольдер, Ф. Кригель, Я. Пиллер, Э. Риго, Й. Смрковский, Й. Шпачек, О. Швестка**; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидаттар —**А. Капек, Й. Ленарт, Б. Шимон**; Төп Контроль-Ревизия комиссиязының даргазы **М. Якеш.**

Ужуражышкынга Чехословак таладан Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи **Л. Свобода** киришкен.

Ужуражышкынга ийи таланың сонуурган турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның эш-хуузунда калбак солчуушкуну болган.

Ужуражышкынның киржикчилери боттарының чурттарында байдалдың дугайында информациязын бүрүнү-биле солушкан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң ужуражышкыны бүрүнү-биле ажык, чаагай сеткилдиг болгаш билчиишкинниң байдалынга эрткен, бистиң партияларывыстың, улустарывыстың аразында, марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген, чаңчылчаан найыралчы харылзааларны улам хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының аргаларын тыварынче угланган. Ужуражышкынга ийи таланың төлээлери боттарының аразында дугурушканың ёзугаар эш-хуузунуң хөй талалыг ужуражышкынын эрттирер дугайында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Польшаның коммунистиг база ажылчын партияларының Төп Комитеттеринге саналдаар деп шиитпирлээн. Акы-дунма ук партиялар ол саналды чүүлдүг деп санаан.

БКП-ниң, ВСАП-ниң, ГСЧП-ниң, ПКАП-ниң, СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң төлээлекчилериниң ужуражышкыны бо чылдың август 3-те Братиславага болур.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Чартык чылда

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң малчыннары беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында күженииш-кинниг ажылдааш, чамдык көргүзүглерни чедип алганнар. Совхоз күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 109 хуу, сүттүүн — 112 хуу, а дүк садарының чыл планын ам 91 хуу күүсеткен.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле нитти совхозка чүс баш төрүүр малга онаагтыр 76 хураган, 81 анай, 100 кулун алдынган. Тос кадарчы чүс хойга онааштыр түс-тузунда 114, чээрби бир кадарчы 80—100 чедир хураганнарны камгалап алганнар.

Бай-Тал салбыр малдың чаш төлүн камгалап, дүк кыргып алыр талазы-биле салбырлар аразында социалистиг чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Шээр мал бригадаларының аразында социалистиг чарышка чартык чылда Бай-Тал салбырның өшкү бригадазы тиилекчи болган.

Салбырларның сүт-бараан фермаларының коллективтери чартык чылда күрүнеге сүт садар планнарын ажыр күүсеткен. Совхозтуң саанчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде Бовулаш Эртине, Чанзаң Чечек, Сагды Караш, Донгак Бүрүштей чоруп турарлар. Алды ай дургузунда олар бир инектен-не түс-тузунда 794—891 кг чедир сүттү саап алганнар.

Совхозтуң малчыннары ам чайлаглаашкынны организастыг чорутпушаан, мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг киржип турарлар.

С. ХЕРТЕК.

Хүр кыштың үндезини

Улуг-Хемде «Найырал» совхоз республикада эң улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң экономиказы чыл бүрү улам быжыгып, ооң ажыл-агый көргүзүглери өзүп турар. Совхоз бүдүрүлгезиниң кол угланыышкыны— мал ажылы. Ынчангаш малдың чем-суурун белеткээринче чугула кичээнгейни угландырып турарының ужуру ында. Эрткен чылдарда бо талазы-биле чамдык бергедээшкиннер турганы уттундурбаан. Ажыл-агый бо чылын ол байдалды өөренип көрген болгаш мал чеминиң балансызын бүгү аргалар-биле немээр сорулганы салган.

Эрткен чылдың дүжүүнден арткан саванны пресс-подборщиктер-биле тускайлап бөлдүрбүшаан, пресстээн саваңнарны кыштаглар, фермалар чоогунче сөөртүп, улуг сарааттарны тургускулаан. Шаңчының, Аймырлыгның тараа шөлдеринге эрткен чылын доңат эрте дүшкенинден тараа саваннары ногаан болуп арткылаан. Бо мал чеминиң бар курлавырын ажыглалга кирер дээш совхоз тускай механизастаттынган, саваң бөлдүрүп сарааттаар звенону тургускан.

Звено 4 пресс-подборщиктиг, 2 хөпээн сөөртүкчүлүг «Беларусь» тракторларны быжыглаан. Звено май айның төнчүзүнден бээр ажылдап келген. Аймырлыг ховузунуң саваңын бөлдүрүп дооскаш ам Шаңчы ховузунуң саваңын доозар чоокшулаан. Оон аңгыда Үрбүн салбыры бот идепкейлиг болуп, машиналарның хостуг үезин ажыглап тургаш, салбырда сүт-бараан фермазының чанында 150 тонна саваңны сарааттаан. Бо чугула ажыл-херекти салбыр эргелекчизи эш Санчай-оолдуң ынчаар организастап турары өөрүнчүг.

Ынчалза-даа мал чеминиң ол ышкаш чугула хемчеглери районнуң өске ажыл-агыйларында организастаттынмайн турары хомуданчыг. Агаар-бойдустуң байдалы мындыг берге өйде мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мобилизастаары хүннүң айтырыы ол.

А. СОТПА.

Арбын дүк

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң мурнакчы хойжузу Оюн Седип-оол — Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан тыва эки-турачыларның бирээзи.

Ол ам тайбың күш-ажылдың шалыпчы фронтузунда база-ла мурнакчы болуп турар. Ооң кодан ында 840 баш аныяк хураган бар. Эрткен кыжын ол хураганнарының күш-деңгели эки болуп, хүр чыл ашкан. Ынчангаш оларның дүгү эки болган. Оюн Седип-оол хураган бүрүзүнден ортумаа-биле 1 килограмм 400 грамм дүк алзын дээнин 2 килограмм чедир күүседип алган. Колхозка 1176 килограмм дүк бээр планныг тургаш, 1280 килограммны дужааган.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгениниң 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш эш Седип-оол ам-даа эки ажылдаарын хүлээнгеш, бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде киржип турар.

Шефтээшкин-биле

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Совединиң коллективинден 7 кижи июльдуң сөөлгү хүнүнде шефке үнгеш, «Ак-Эрик» колхозтуң Тес унунда сиген шелүнге 10 тонна сигенни бөлүп сарааттааш, артель баштаар черинге хүлээдип бергеннер.

Ол-ла районнуң «Чодураа» колхозунда комсомол комитединиң секретары Маргарита Ак-оолга удуртурган аныяктар бригадазында 26 кижи будук-бүрү белеткелинде хаара туттунган. Олар хүнде 1600 моондакты чедирип, оон 6 машина иштин фермада дужурганнер.

Автотранспортчуларда

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары боттарының клувунга чыглып келген. Бо чылдың ийиги кварталында кымның бригадазы, кайы чолаачы социалистиг чарышка тиилелгелиг болганыл дээрзин түңнеп чугаалажыр дээш оларның чыглып келгени ол.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур чорудуп турар конкурстуң негелдези-биле алырга, эш Бочаровтуң удуртканы ийиги автоколонна бирги черни ап үнген. Чүък сөөртүлгезиниң хемчээл талазы-биле планын—123, тонна-километр талазы-биле 111 хуу күүсеткен. Ук колонна ынчангаш шилчиир Кызыл тукту алган.

Чолаачылар бригадаларының аразынга чарышка эш Шуберттиң бригадазы тиилелгелиг болган. Ынчангаш аңаа шилчиир вымпельди акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Эштер Мячин, Шуберт, Предворов олар түс-түс чолаачылар аразында чарыштың тиилекчилери болгулааш хүндүлел бижиктер-биле болгаш акша-биле шаңнаткылаан.

Ийиги хойжу бригада мурнап турар

«Дөн-Терезин» совхозта хойнуң ийи, өшкүнүң болгаш инектиң — дөрт бригадалары бар. Оларның ажыл-агыйы, отчёт-үеди эки. Эш Борбак-оолга удурткан № 2 бригада тургустунгандан бээр үш чыл ажып турар. Бригаданың күш-ажыл кылып шыдаар 30 ажыг кежигүннери быжыг найыралдыг ажылдап, кески чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Ылаңгыя өдек кыштаг, сиген белеткелинче организастыг кирери оларның чаңчылы болу берген. Бригаданың төвү Сарыг-Дашта олар 1800 хой кирер дөрт өрээл кажааны эрткен чазын тудуп алганнар.

Хойжу бригадада нитизи-биле 6000 ажыг хой эрткен кыжын 12 кыштагга кыштаан. Ам ол кыштагларда кажааларның көрженнерин хоорул, дезинфекциялап кааны черле эки. Бо чугула ажылга бригаданың хойжулары дөгере киришкен. Хойжу коданнар көктүг-шыктыг чайлагларында шагда-ла баргылаан, чайгы семиртилгени организастыг чорудуп турар.

№ 2 бригада бо чылдың сезонунда 156 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткээр планныг. Бо хүннерде олар ол санны 180 тонна кылдыр күүседип алырын аазааннар. Эдегей аскында, Чер-Дашта, Чирик-Элде, Онгар-Өдекте 10-10 кадырларлыг, сиген кестирер тракторларлыг сигенчилер дүн-хүн чок ажылдап турар. Ол болза малчыннарның сиген белеткелин организастыг чорудуп турары-дыр. Түс-түс звеноларга үстүп алган сигенчилер хүнде элээн каш сарааттарны тургузуп турар. № 2 хойжу бригаданың малчыннары О. Чимит-Доржу, О. Дыкы, М.Агбы, О. Намчан, О. Дүктүг-Ары оларның кирип турар звенозу өскелерни мурнап, кезип кирипкен хүнден эгелээш бо хүннерге чедир 12 тонна сарааттыы тургускан. Ажыл организастыг үргүлчүлеп турар.

А. ДОПЧАА.

ЭШ-ХУУЗУНУҢ СУДТАРЫ

«Социалистиг хоойлу-дүрүмну шыңгыы сагыырын, корум-чурумнуң кандыг-даа үрээшкиннериниң когун үзерин, кем-херек үүлгедир чорукту узуткаарын, ону бөлдүрүп турар бүгү-ле чылдагааннарны чайладырын хандырар сорулганы партия салып турар» деп СЭКП-ниң Программазында айыткан. Совет хоойлуну болгаш социалистиг нитти чурттаганың дүрүмнерин хажыдар, хамаатыларның амыр-дыжын үрээр, күш-ажыл дүрүмүн сагывас чоруктарга удур демиселче ажылчы чоннарны, хөй-нитти организацияларын бисте калбаа-биле хаара туткан.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, профэвилел органнары эш-хуузунуң судтарынга удуртулганы күштелдирбишаан, хөй-ниттиниң корум-чурумунуң камгалалынга оларның киржилгезин улам идепкейжидер хемчеглерни чорудуп турар. Чонну коммунистиг мөзү-шынарга кижизидеринге эш-хуузунуң судтары улуг рольдуг. Республиканың чер-чер Советтериниң күүскомнары, профэвилел органнары эш-хуузунуң судтарының ажылының дугайында айтырыгларны боттарының хуралдарынга чугаалажып, ук судтарның даргалары, секретарьлары болгаш кежигүннери-биле сургаалдалыг чөвүлел хуралдарны, семинарларны эрттирип турар. Эш-хуузунуң судтарының бүрүн эргелериниң хуусаазы төнген черлерге оларның отчёттарын болгаш соңгулдаларын чоруткан.

Республиканың ажыл-агый, албан организация болгаш үлетпүр бүдүрүлге черлеринде шупту 275 эш-хуузунуң судтары тургустунган. Оларның составында муң ажыг активти хаара туткан. Тере-Хөл, Кара-Хөл, Кочетов, Чадаана, Эрги-Барлык, Шеми кожуун Советтеринде, Бүрен-Аксы суурда, Кызылдың № 3 АТБ-зинде, аэропортта, эът комбинадында эш-хуузунуң судтары ниттиниң корум-чурумун үрээр, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктарга удур демиселди идепкейлиг чорудуп турар. Кызылдың № 3 АТБ-зинде, эът комбинадында эш-хуузунуң судтары (даргазы В. Херевич, В. Гилев) доктаамал ажылдап, хамаатыларның хомудал, билдириишкиннерин өй-шаанда сайгарып, корум-чурум үреэкчилеринге чогуур хемчегни онаап келген. Эът комбинадында эш-хуузунуң судунга кирген хомудал, билдириишкиннерни коллективтиң бүгү кежигүннери киржип турда шиитпирлээри чаңчыл апарган. Көрүп турар херекке хамаарыштыр кижи бүрүзү боттарының ажыктыг санал-оналын берип турар. Судтуң шиитпирлериниң боттаныылгазын чедип ап келген. Ооң түңнелинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн болгаш корум-чурум үрээр чорук эвээжээн. Частырыгны кылган чамдык кижилер миннип, эттингеш, өскелерден дудак чок ажылдап турар апарган. Судтуң кежигүннери херекти сайгарып көөрүнден аңгыда, коллективке хоойлу-дүрүмге, хамаарышкан лекция, беседаны база чорудуп турар.

Тере-Хөл кожуун Соведи, ында партия, профэвилел организациялары эш-хуузунуң суду-биле (даргазы М. К. Эрелчин) сырый харылзаалыг. Арагалаар, ажыл шагы үзер, өг-бүлезинге төлеп чок кижилерни эде кижизидер хемчеглерни ап келген.

Ынчалзажок республиканың чамдык черлеринде эш-хуузунуң судтарының ажылында шыңгыы четпестер бар боор турар. Чиже, Кызылдың алгы, пиво заводтарында эш-хуузунуң судтары шуут ажылдавастаан. Хамаатылардан кирген хомудалдар: ажыл шагы үскен, арагалааш корум-чурум үрээн кижилерниң херээ кандыг-даа шимчээшкин чок чыдар. Таңды районнуң Балгазын, Арыг-Бажы, Кызыл-Арыг суурларда эш-хуузунуң судтарының ажылы дыка кошнак. Ол ышкаш Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарда тургустунган эш-хуузунуң судтарының хөй кезии хөй-ниттиниң черлеринге корум-чурумну камгалаар талазы-биле кандыг-даа ажыл чорутпайн турар. Ында чер-чер Советтериниң күүскомнары, профэвилел организациялары эш-хуузунуң судтарының ажылын экижидер хемчеглерни албайн турар. Тыва АССР-ниң Дээди суду, хоорайларның, районнарның улус судтары эш-хуузунуң судтарының ажылынга практиктиг дуза чедирбейн келгенин база айтыр херек.

Эш-хуузунуң судтары — күш-ажылды, ниттиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң, социалистиг нитти чурттаганың дүрүмнерин сагыырының ёзузунга хамаатыларны кижизидер, хоойлу-дүрүмнүң каржы үрээшкиннерин, кемниг үүлгедиглерни баш удур болдурбас хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Судка кирген хомудал, билдириишкиннерни хынамчалыы-биле сайгарып көөр, узамдытырбайн дораан шиитпирлээр болгаш бүгү-ле херекти хоойлу-дүрүмге дүүштүр сайгарары эргежок чугула.

Республиканың Дээди Суду, улус судтары база чер-чер Советтериниң күүскомнары эш-хуузунуң судтарының ажылын экижидеринче, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаарынга, хамаатыларны төлептиг аажы-чаңга кижизидеринге эш-хуузунуң судтарының ролюн бедидеринче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг.

100-тен 125 анай

Төрүүр чүс өшкүге онааштыр 125 анай, өшкү бүрүзүнден 500 грамм дүк, 79 өшкү ийистээн. «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында өшкү кадарчылары Сериң Лопсановна, Доржу Самбаевич Ондарларның бо чылгы көргүзүү ындыг.

Ондарлар 1949 чылдан бээр ниттиниң малын доктаамал малдап келгеннер. Ол чылын 240 баш төрүүр хойлар хүлээп алган, бир чыл болганда төлү-биле калы 492 баш четкен. 1966 чылдан бээр өшкү малдап ажылдааннар.

Алызындан малчын уктуг Ондарлар кадарган малының баш санын чыл бүрүде мендн өстүрүп, продуктулуун бедидип келгеннер. Алдыы-Ишкинде өшкү бригадазында бо малчын өг-бүлениң азы-сураа, ажылдажының көргүзүглери чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, а бистиң республикада сурагдыг.

Оларның кайызынга-даа «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп бедик атты 1964 болгаш 1967 чылдарда тывыскан.

Ондарлар бо чылын Ондар Намзырай-биле социалистиг чарыштыг. Ооң көргүзүү база эки: чүс өшкүге онаагтыр 107 анай, өшкү бүрүзүнден 500 грамм дүк.

— Төрээн чуртунга, чонунга бараан болуру улуг аас-кежик, оларның берген аазаашкынынга ээ болуру күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң ыдыктыг херээ. Назынывыс дөгүй берзе-даа, хүлээлгевис күүседир дээш дыка-ла хөделдивис, күүседип-даа шыдадывыс. Ынчалза-даа ам оожурган болбас. Мал чеминиң, кажаа-хорааның белеткели дээш кылыр-ла ажыл хөй. Келир кышты эки белеткелдиг уткуур болгай—деп, Доржу Самбаевич чугаалады.

М. СЕВЕН.

План күүсеттинген

Виктор Сапыяктың удурткан ы руда шиликчилериниң бригадазы июльдуң үшкү он хонуунуң эгезинде ай планын күүседипкен, азы «Тыва даг-дүгү» комбинатче 28 тонна арыг даг-дүгүн чүдүрүп чоруткан.

Мында ажылчыннар Лопсан Карын-оол, Саая Чамырык, Андрей Сарыг-оол олар шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

Руда шиликчилери ам чылдың ийиги чартыының бүдүрүлге программазын күүседир дээш ажылдың темпизин улам күштелдирип турарлар.

ЭКИ КЫШТАГЛААШКЫННЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Мал чемин чедиштир болгаш өй-шаанда белеткеп алыр дээш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг-Хем районнуң өске ажыл-агыйларын мурнай эгелеп, бо хүннерге чедир эки үлегер-чижээн көргүзүп турар. Мал чеминиң белеткели барык ай иштинде соксаал чок үргүлчүлеп, совхозтуң салбырларында кижи болгаш техника күжүн, бүгү-ле бар аргаларны ынаар углаан. Баш удур өөренип көргеш, кааңга алыскан делгем шынааларның сигениниң өзүлдезин чоорту манаар сорулга-биле ооруг черлериниң сигенин, баштайгы ээлчегде кезип, будук-бүрү белеткелинче кол кичээнгейни углааны совхозтуң удуртукчуларының, салбыр башкарыкчыларының ажыл-агыйжы чоруунуң база бир чижээ ол.

Совхозта партком, комсомол комитеди, кожуун Совет болгаш өске-даа хөй-нитти организациялары сигенчилер ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдың бүгү-ле хевирлерин «Мал чеминиң белеткели —шалыпчы фронт!» деп кыйгырыгның адаа-биле чорудуп эгелээн. Каяа-даа баарга, Иштии-Хемниң, Арысканның, Ак-Туругнуң бригада төптеринде көскү агитацияның чырыткылыг сөстери, көргүзүг самбыралары, агитхуудустар аңаа келген кижиниң кичээнгейин хаара тудар.

Мал чеминиң белеткелин совхозтуң салбыр бүрүзүнден дөрт механизастаттынган бригадалар-биле эгелээн. Баштайгы хүннерден эгелеп Иштии-Хемниң Моңгуш Карбыга удурткан бригадазы социалистиг чарышка мурнап, парткомнуң, дирекцияның черинин бригадалар аразынга шилчиир вымпелин чаалап алган. Бригада мурнакчыларынга акша шаңналдарын тывыскан. Иштии-Хемчилер июль 31-ге чедир 406 тонна сигенни, 34 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Амгы үеде бригада Көк-Дөң деп черде көжүп келген. Шагаан-Арыгның адырык суглар аразы делгем шынааларының сигенин 5 тракторлуг агрегат кезип кирипкен. Бригаданың мурнакчылары М. Күдер-оол, К. Данчаа олар хүнде 7 гаңы кезер нормазын 10—11 га чедирип турар. Сараат салыкчызы М. Чигир-оол, грабльщиктер М. Доржу, С. Каң-оол олар эки ажылы-биле макталдыг.

Үшкү салбырның Иван Туганаевке удурткан сигенчи бригадазы «Иштии-Хемчилерни четкеш, эртер бис»—деп хүлээлгени социалистиг чарыштың баштайгы түңнелин үндүрүп турда алган. Июль 31-ниң түңнелинде сөглээн сөзүп олар ээлеп шыдаан. Бригада 415 тонна сигенни сарааттааш, 40 тонна люцерналы хаван фермазының, 15 тонна сигенни Моңгуш Чашоолдуң хойжу бригадазының төптеринде чедирген. Хойжуларның кыштагларынче сигенни кескен дораан чедирип сарааттаарын механизастаттынган бригада үргүлчүлевишаан. Сигенчилерниң Ээр-Хавакта турлаанга келген кижи ында агитхуудустардан, көргүзүглерден мурнакчыларны-даа, шала чалгаапайларны-даа билип алтар. Грабльщик М. Сүүр-оол, сарааттакчы В. Лузин, Ч. Дугар-оол болгаш В. Базыр олар хүн нормазын үргүлчү 100-110 хуу күүседип турарлар. Үшкү бригада бо чылын 1399 тонна сигенни, 5908 тонна силосту белеткээр сорулгалыг.

Каан чайын тулаалыг шынаалар элбек сигенниг болуру билдингир. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң дөрт бригадалары ам Шагаан-Арыгның делгем шынаазының Ээр-Хавак, Сөөктүг-Дөң, Көк-Дөң деп черлериниң сигенин кезип, сарааттап турар.

Ийиги салбырның Биче-оол Кургантай баштаан 18 кижилиг механизастаттынган бригадазы база-ла багай эвес ажылдап, белеткээр ужурлуг 703 тонна сигенниниң 210 тоннназын күүседип апкан.

— Хүлээлгевисти август 15-тен бээр күүседир бис. Кезер черивис Хам-Дыт, Инек-Даш девискээрлеря ам-даа чүм хевээр — деп эш Кургантай бадыткап турар.

Малга быжыг чем-суурну белеткеп алыры — тодуг, хүр кыштаглаашкынның идегелдиг үндезини, мал ажылындан алыр продуктуларны элбекшидериниң база бир курлавыры. Сигенниң дүжүдү эвээш, кезер сиген чок дээр хөөннүг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинден кыжын өршээл чок кеземчеге таваржып болур. «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң удуртукчулары ындыг байдалдан баш удур уштунар сорулгалыг, ажыл-агыйның бүгү-ле күжүн, бар аргаларын мал чеминиң белеткелинче угландырып, дүжүт ажаап алыышкыны-биле сиген кезилдезин кампырлаштырбас дээш хемчеглерни чорудуп турар. Амгы үеде 1067 тонна сиген белеткеттинген. Будук-бүрү талазы-биле планын 76,4 хуу кылдыр күүседип, 191 тонналы кыштагларда мөөңнээн. Сөөлгү чаъстарның түңнелинде кукурузаның дүжүү экижээн. Кукуруза ажаар комбайннарның септелгези доозулган.

«ҮТКА-ның 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтарда байдал чүгээр-даа болза мал чеминиң белеткелиниң темпизи Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында ам-даа шуудавайн турар. Район сиген белеткелин июль айның төнчүзүнде 10,5 хуу, будук-бүрүнү 29,7 хууга күүсеткен. Август айның эгези— мал чеми белеткээриниң база бир шиитпирлиг үези. Арткан кыска хуусаада бүгү күштү мөөңнеп тургаш мал чеми белеткээриниң темпизин улам бедидери районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларындан негеттинип турар.

К. ШАНГЫР-ООЛ,
бистиң тускай корр.

КАЛИНИН ОБЛАСТЬ. Конаковтуң М. И. Калинин аттыг фаянс заводу чаа хевирлиг саваларны үргүлчү бүдүрүп үндүрүп турар. Бо чылын 20 ажыы ындыг саваларны бүдүрери шиңгээдип алдынар. Бүдүрер продукцияның хемчээ база улгадып турар.

ЧУРУКТА: саваларның чурук каастаалгазын Валентина Лузан (солагай талада) болгаш Антонина Дубова оларның кылып турары.

В. КУНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң Ортаа Азияда эң күчүлүг септелге-механика заводу аныяк таджик Орджоникидзеабад хоорайда ажыглалга кирген.

ЧУРУКТА: Борис Уховтуң аар автомобильдер слесарьлары-эптекчилер бригадазының 25 тонна чүък сөөртүр «МАЗ-525» самосвалдың заводка баштай кылган септелгезин доозуп турары.

Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ—ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

«Комсомолду удуртур талазы-биле областың партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП обкомунуң бирги секретары **С. К. Токаның** илеткелинге хамаарыштыр пленумга санал-онал делгереңгей болган.

СЭКП Кызыл хоорскомунуң ийиги секретары **В. Добромыслов** баштай сөс алгаш, коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында аныяктар-биле партийжи ажылды улам күштелдирер дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айтыышкынын күүсетпишаан, найысылалдың партия организациязы комсомолга удуртулганы мурнукузундан элээн экижиткенин, ылаңгыя ВЛКСМ-ниң хоорскомун шыырак кадрлар-биле быжыглааны, өөреникчи аныяктарның комсомол организацияларынга удуртулганы экижидер дугайын партия хоорскомунуң пленумунге бо чылдың апрельде чугаалашкаш, чамдык чугула хемчеглерни боттандырганын дыңнаткан.

— Хоорайның 5 муң ажыг комсомолчуларының 4 муңдаа хөйү школаларда болгаш өөредилге черлеринде өөренип турар. Партия, комсомол организацияларының талазындан өөреникчи аныяктар-биле кижизидилгелиг ажылды элээн күштелдиргениниң түңнелинде хоорай школалары нийтизи-биле өөредилге программазын 98 хуу күүселип шыдаан, өөреникчилер-биле класстан, школадан дашкаар полит-массалыг, шериг-патриоттуг болгаш спортчу хемчеглер идепкейжээн.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле ылаңгыя хоорайның № 7, 9, 11 школалары бедик түңнелдерни чедип алган. Кызылдың башкы институдунга литературлуг кежээлер солун эртип келген — деп, секретарь чугаалааш, пассажирлер АТБ-зинде, республика типографиязында, аптека эргелелинде парторганизациялар (секретарьлары эштер Сайгутина, Жаров, Иванова) ажылчын аныяктарның комсомол организацияларынга партийжи удуртулганы сегиткениниң түңнелинде ол коллективтерде комсомол болгаш аныяктар амыдыралы сонуурганчыг апарганын, а Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде, дааранылга комбинадында, «Коммунал тудугнуң» тудуг-септелге эргелелинде парторганизациялар ында комсомол организацияларын кончуг кошкак удуртуп келгенин, СЭКП-ниң хоорскому ол парторганизацияларның секретарьларындан негелде салбааның ол демдеглээш, саналының түңнел кезиинге хоорайда комсомол ажылынга партийжи удуртулганың ам-даа дыка кошкагын, ону моон соңгаар үндезини-биле экижидер дээш партия хоорскому шудургу ажылдаар апаар дээрзин эш Добромыслов чугаалаан.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **В. Чернов** санал бергеш, комсомолду, бүгү аныяктарны коммунистиг бедик шынарларга мотаг чок кижизидер, партияга төлептиг салгалды белеткээр дугайында ленинчи принциптерни удуртулга болдурбушаан, районнуң партия организациязы ажыл-агый, культура тургузуушкунунга комсомол организацияларының ролюн өстүреринче, оларның дайынчы аргалыын, организастыг чорууун бедидеринче угландыр чугула хемчеглерни ап келгенин, хамыктың мурнунда комсомол райкомунуң, ооң эге организацияларының удуртукчуларынга аныяк коммунистерни, эң дээре комсомолчуларны шилип тургусканын дыңнаткан.

— Бисте комсомолчу аныяктарның бүдүрүлгеге киржилгези мурнукузундан деңнелге чок өскен. Районда 2300 ажыг ВЛКСМ кежигүннериниң 75 хуузу материалдыг бүдүрүлгениң чугула-чугула участокталында хаара туттунган болгаш оларның хөй кезии кежигүн эвес аныяктарга эки үлегерни көргүзүп турар. Комсомолчуларның аразында Ак-Довурак даг-дүгү комбинатта М. Сундуй-оол, Р. Губайдулин, К. Алдын-оол дээн ышкаш, аныяктар бригадаларының сураглыг командирлери, бүдүрүлгениң шалыпчылары кайгамчык кижилер бар—деп, ол саналынга улаштыр чугаалааш, районда аныяктарның социал составы дыка өскерилгенин, оларның эртем-билииниң деңнелге чок өскенин, кыска үеде 40 комсомолчу партияга хүлээп алдынганын демдеглээн.

Эш Чернов саналының түңнел кезээнге партия райкомундан комсомолду удуртуп турарында ам-даа улуг четпестер барын миннип, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларында комсомолчуларның дилээн кичээнгейлиг өөренип көрбес, оларның эгелээшкиннерин деткивес шын эвес хөөннерин буруу шапкаш, районда культура одагларының материалдыг баазазын алгыдар дугайында бодалын илереткен.

Пленумнуң индиринде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Х. Анчима.**

— Аныяктарны коммунистиг моральга кижизидери, оларны эртемнерниң үндезиннери-биле чепсеглээри бистиң чуртта шынап-ла бүгү улустуң, бүгү күрүнениң чиңгине херээ болуп турар. Коммунизмниң тургузукчузу аныяк салгалды өөредип кижизидеринге эргежок чугула бүгү-ле байдалдарны партия биле чазак хандырган. Ооң боттуг чижээн бистиң республиканың амыдыралындан билир бис. Бисте школаларның четкизи деңнелге чок калбарган, оларның материалдыг баазазы улам-на байлакшып олурар. Мынчангаш бүгү-нийтиниң 8 чыл өөредилгезин чедиишкинниг доосқаш, ортумак өөредилгени боттандырарынче шилчип болур арга бисте тургустунган.

Республика школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнели улам-на өзүп, мурнакчы ажылдыг школаларның, башкыларның саны чыл бүрү көвүдеп турары өөрүнчүг. Эрткен өөредилге чылында республиканың 173 ортумак база сес чыл школаларындан 40 школа, 206 класс, 400 ажыг башкылар чүс хуулуг өөредилгени чедип алган. Оларның иштинден ылаңгыя Саглы, Хайыракан, Кызылдың № 7 школаларының башкылар коллективтери өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле эң бедик көргүзүглерлиг болуп келгенин онзалап демдеглээр херек.

Ындыг болза-даа республиканың улус өөредилгезиниң херээнде ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар, шыңгыы четпестер хөй. Мынчангаш партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары школа ажылын холга ап, шудургу ажылдаар ужурлуг. Ылаңгыя бүгү-нийтиниң сес чыл өөредилгезин боттандырары бистен хөй күжениишкиннерни негеп турар. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик ышкаш районнарда сес чыл өөредилгези онза хожудап, хөй-хөй школа назылыглар өөредилгеден дашкаар артып турар.

Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның нийти өөредилгези бисте онза хожудаашкында турбушаан. Колхозтарның, совхозтарның болгаш бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, чамдык черлерде партия, комсомол, профэвилел организациялары ол чугула херектен ам-даа хоорук хевээр. Аныяктар өөредилгезин үндезини-биле экижидер, билиг чедип алырынга оларга дузалажыр үе ам черле келген —деп, оратор чугаалааш, назы четпээннер-биле кижизидилге ажылының кошкагын, ооң уламындан оларның ортузунда хөй-нийтиниң корум-чурумун хажыдып үрээр, оон эрткеш, аар, чиик кем-херектер үүлгедир чоруктар эвээжевейн турарын, чайгы, кышкы дыштанылгалар үезинде школачыларны доктаамал хайгааралга тургузарын ол саналдавышаан, назы четпээннер-биле ажыл чорудар комиссияларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидериниң чугулазын айыткан.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **М. Харченко** индирге үнүп келгеш, районнуң партия организациязы комсомолга партийжи салдарны күштелдирер, ооң ажыл-чорудулгазын углап башкарар талазы-биле чамдык практиктиг хемчеглерни алганын, комсомолдуң удуртур ажылынче 9 коммунисти шилип чорутканын, эрткен чылын партия, комсомол чырыдыышкынынга 700 ажыг аныяктарны хаара тудуп өөреткенин, совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының чаңчылдарынга амгы салгалды кижизидер талазы-биле район школаларында, ылаңгыя Туранның № 1 ортумак школазында чугула хемчеглерни боттандырып, сураглыг кижилер-биле хөй-хөй ужуражылгаларны чорутканын, район школалары өөредилге программазын 96,3 хуу күүсеткенин ол демдеглээн.

Оон ыңайгы чугаазынга секретарь комсомолга партийжи удуртулгада бар четпестерниң дугайын, ылаңгыя «Искра», «Хадын» колхозтарда парторганизациялар ында комсомол комитеттерин дыка четпес удуртуп келгени-биле оларның ролю көзүлбестээнин, Чырыдыышкын министерствозу район школаларын башкы кадрлар-биле четче хандырбайн турарын шүгүмчүлээш, аныяктар-биле партийжи ажылга улуг четпестерни районнуң партия организациязы дарый узуткап, ажылды чогуур деңнелге тургузуп шыдаар дээрзин пленумга шынзыткан.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **С. Буянды** санал берип тура, районнуң комсомол организациязы организас талазы-биле мурнукузундан быжыкканын, идея талазы-биле өскенин, аңаа партийжи удуртулганы экижидер дээш чамдык хемчеглерни алганын демдеглээш, аныяктарның ажыл-херектеринге хөйү-биле доктааган.

Секретарының чугаазы-биле алырга, районнуң аныяк өскени улус ажыл-агыйының, культура тургузуушкунунуң херээнге төлептиг салыышкынны кирип келген, комсомолчуларның хөй кезии бүдүрүлгеге идепкейлиг киришпишаан, күш-ажылдың кайгамчыктыг үлегер-чижээн көргүзүп турар, оларның иштинден 109 аныяк ишчилер бүдүрүлгениң мурнакчылары, комсомолчу аныяктарның 3 бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алган, а 7 бригада ол ат дээш демиселди үргүлчүлеп турар, ылаңгыя аныяктарның Торгалыг сүт-бараан фермазының коллективи онза шылгарап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген.

Саналының түңнел кезиинге эш Буянды комсомол ажылын багай удуртуп турар чамдык парторганизацияларны адааш, көдээ аныяктар школаларының ажылында четпестерни демдеглеп, аныяктар ортузунда шериг-патриоттуг кижизидилгениң четпестеринге хамаарыштыр ооң адрезинге болган шүгүмчүлелди хүлээп албышаан, комсомолга удуртулганы районнуң парторганизациязы чоокку үеде экижидип шыдаар дээрзин бүзүреткен.

— Республиканың шериг комиссариадында парторганизация болгаш политкилдис солдаттарның политиктиг билиин болгаш дайынчы белеткелин бедидер талазы-биле ажылдарны чорудуп турар — деп, республиканың шериг комиссары эш **П. Григоренко** чугаалаан. Ол ажылдар комсомолдуң 50 чылынга белеткелдер-биле холбаштыр күштелген, эки дуржулганы нептередир талазы-биле хемчеглер алдынып турар.

Областың партия организациязы комсомолга удуртулганы экижиткени шеригге келдиртир назылыгларны белеткеп турарының экижээниндеп безин илдең. Бо чылын шериг албанынче чорутканнарының 60 хуузу комсомолчулар болган, 8—10 класстар доосканнарның саны көвүдээн.

Ынчалзажок үстүнде көргүзүглер нийти эвилелдиинден куду хевээр. Ол ышкаш разрядчылар, значкистер эвээш. Бо дээрге СЭКП-ниң чамдык райкомнарының, районнарның шериг комиссариаттарының четпес ажылын херечилеп турар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда бо ажылдың куду деңнелде турарын ол айыткан.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге шериг-патриоттуг кижизидилге чугула рольдуг. Чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир, бо ажыл Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем ышкаш районнарда чүгле байырлалдарда организастаттынып турар. Мында чогуур система база чедип алдынмаан.

Аныяк оолдарны шериг албанынга, шериг училищелеринге белеткээринге школаларның, оларда комсомол организацияларының ролю улуг. Бо талазы-биле баштайгы базым кылдынган. Ол ышкаш аныяк кыстарны ажыл-агыйның янзы-бүрү мергежилдеринге, техникага калбаа-биле өөредири база чугула дээрзин эш Григоренко демдеглээн.

«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң болгаш ооң эге организацияларының комсомол организацияларын багай удуртуп турарын илеткелде шын шүгүмчүлээн дээрзин ында партком секретары эш **В. Суров** демдеглээн. Хову-Аксы улуг бүдүрүлгениң болгаш хөй тудугларның чери болганда, ында ажылдап турарларның аразында аныяктар хөй.

Бүдүрүлгеде бүгү ажылчыннарның 70 ажыг хуузу аныяктар. Комсомол комитеди хөй эге организациялардан тургустунган. Бир эвес бо бүгүнү шын ажыглаар, чөп организастаар болза аажок улуг күш. ВЛКСМ-ниң 50 чылынга белеткелдер үезинде аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи бедээн, социалистиг чарыш калбарган, мурнакчылар көвүдээн. Комсомолчу Люба Содунамның бригадазы чартык чылда алган хүлээлгезин дыка ажыр күүсеткен. ТЭС-те ажылдап турар комсомолчулар шупту мурнакчылар. Ындыг чижектер хөй.

Ынчалза-даа комсомол организацияларының ажылы бир черде эки, өске черде багай болуп турар. Моон чылдагааны парткомнуң болгаш эге организацияларның удуртулгазының кошкаанда. Мону барымдаалааш, партком чогуур хемчеглерни ажылдап кылып, партия хуралдарынга комсомол ажылын чугаалажып көөрүн организастаан. Ооң-биле чергелештир комсомол хуралдарын эрттирип, аңаа бүдүрүлге удуртукчулары, парторганизация секретарьлары илеткелдерни кылып бергилээн.

Аныяктарның идей-теоретиктиг билиин бедидер, комсомол чырыдыышкынынга эрткен өөредилге чылында турган четпестерни чайладыр дээш, чырыдыышкынның четчелээшкинин чорудуп, дуржулгалыг пропагандистерни шилип ап турар. Аныяктар ортузунга лекция, беседаларны организастаарын калбартып, оларның идей-политиктиг кижизидилгезин күш-ажыл, амыдырал-биле болгаш эстетиктиг негелделери-биле холбаар сорулганы партия организациялары боттандырып эгелээн.

Каа-Хем районнуң комсомол райкомунуң бирги секретары эш **С. Седен-оол** санал бергеш, СЭКП обкомунуң пленумунга комсомолга партийжи удуртулга дугайын чугаалажып турары комсомолга партийжи сагыш салыышкынны херечилеп турар деп чугаалаан. Районнуң комсомол организациязы СЭКП райкомунуң, парторганизацияларның удуртулгазы-биле чамдык эки ажылдарны кылып, комсомол организацияларының дайынчы байдалын бедидип, социалистиг чарышты калбартып турар.

Аныяк чүректерни ажыл-херекче, нийтилел амыдыралынче хайныктырып үндүрер дээш идейлиг, организастыг ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Чаңгыс хүн бүгү комсомол организацияларынга «Сээң адың комсомол болза...» деп айтырыглыг хуралды эрттирген. Комсомолчуларның бот-отчёттарын дыңнаарын практикалап турар. Аңаа партия ажылдакчылары, районнуң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары идепкейлиг киришкен.

Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур чугула ажылдар чорудтунган. Хөй-хөй походтарны, «Зарница» деп шеригжиткен оюнну, хоочун салгалдың кижилери-биле, бүдүрүлге мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастаан. «Адаларның алдарлыг оруу-биле» деп база шеригге келдиртирлерниң слёттарын, Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскааткан аныяктарның район фестивалын эрттиргилээн.

Мындыг ажылдарның түңнелинде комсомолдуң хүлээлгеңи өзүп, СЭКП-же кирери көвүдээн, бүдүрүлгеге аныяктарның киржилгези, комсомол кадрларын шилип алыры экижээн. Бо бүгү дээрге партия организацияларының ачызы, ооң иштинде «Тиилелге» колхозта, «Совет Тыва» совхозта, райэмнелгеде парторганизациялар комсомол ажылынче улуг кичээнгей салып турар.

Оратор четпестерни чугаалааш, комсомол кадрларының чедишпезин, комсомолда партийжи өзектиң эвээш болуп турарын айыткан. Аныяктарның политөөредилгези чамдык черлерге үзүктелип турган, пропагандист кадрлар, ылаңгыя коммунист пропагандистер эвээш. Аныяктар кижизидилгезинге киришпейн турар удуртукчу ажылдакчылар ам-даа бар.

Каа-Хемниң комсомолчулары, четпестерни чайладып тургаш, ВЛКСМ-ниң 50 чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаар деп, секретарь пленумга бүзүреткен.

Комсомолга партийжи удуртулга дугайын бо пленумга тургузуп турары чүүлдүг деп демдеглээш, Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң партком секретары эш **О. Шагдыр-оол** парткомнуң, совхоз дирекциязының адынга болган шүгүмчүлелди шын деп билинген.

Совхозта комсомолдуң 24 эге организациялары болгаш хөй санныг комсомолчулар, аныяктар бар. Комсомолга удуртулганы улам экижидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны партком, эге организациялар чорутан. Комсомол организацияларын удуртуп турар дугайында салбырларда чамдык парторганизацияларның илеткелин партком бюрозунга чугаалашкан, партияның нийти хуралынга комсомол ажылының дугайында айтырыгны тургускан.

Чорудтунган ажылдарның түңнелинде аныяктарның бүдүрүлгеге, хөй-нийти ажылдарынга киржилгези экижип, корум-чурум үрээр чоруктар кызырылган. Ак-Даштың комсомолчу-аныяктар фермазы ажыл-агыйда мурнакчы ролюн ышкынмаан. Совхоз бүдүрүлгезинде ак сеткилдиг, мурнакчы малчын, саанчы, механизатор аныяктарның саны өзүп турар.

Аныяктар кижизидилгезинге бот-тывынгыр уран чүүлду, спортту ажыглап, ол чүүлдер талазы-биле районга көскү черлерни ээлеп келген. Хоочун коммунистер, комсомолчулар, Ада-чурт дайынының киржикчилери-биле ужуражылгаларны Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга уткуштур калбарткан.

Аныяктарның нийти болгаш политиктиг билиин, бүдүрүлге мергежилин бедидериниң чугулазын демдеглээш, оратор эрткен чылын политөөредилгеге, кежээки школалар ажылынга турган четпестерни бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле билинген. Бо чылын ол четпестерни чайладыр хемчеглерни ап, комсомол чырыдыышкынынга хоочун пропагандистерни шилип ап турарын чугаалаан. Ол ышкаш комсомолчунуң адын бедик тудар, кежигүн эвес аныяктарга оларның үлегерлиг болуруун чедип алыр дээш ажылды чорудуп турар.

Коммунистиг партия совет комсомолчулар болгаш аныяктар дугайында кезээде могаг чок сагыш салып, өстүрүп, кижизидип келген дээрзин ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Д. Ооржак** болуунуң саналының эгезинде демдеглээн.

Комсомол ажылында болгаш ооң обкомунуң бюрозунуң ажылында четпестерниң дугайында илеткелде болгаш саналдарда демдеглеттинген шүгүмчүлелдер шынныг болгаш ол четпестерни чайладыр хемчеглерни алырын секретарь пленумга бүзүреткен.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында идепкейлиг киржип турар. Тывада саанчыларның 60 хуузу аныяктар болуп турары, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар ышкаш, республиканың индустриязының баштайгылары тударынга колдуунда аныяктар киржип турары— республиканың экономиктиг хөгжүлдезинге аныяктарның улуг үлүглүүн чугаалап турар.

СЭКП-ниң XXIII, ВЛКСМ-ниң XV съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга, комсомолдуң бежен чыл оюнга Тываның комсомолчулары канчаар белеткенип турарын обком секретары тодаргай чижектер-биле көргүзүп тургаш чугаалаан. Комсомол документизиниң эрткен солулгазы комсомол организацияларын организас талазы-биле улам быжыглап, идея талазы-биле бедик деңнелче көдүрген.

Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның комсомол организациялары сөөлгү үеде организастыг, идей-кижизидилгелиг ажылдарга, комсомолчуларның, аныяктарның бүдүрүлгечи идепкейин бедидер талазы-биле эки түңнелди чедип ап турар. Бо дээрге ол районнарның партия райкомнары, партия организациялары комсомол организацияларын тодаргай удуртуп, боттуг дузаны чедирип турарын, аныяктарның бот-тывынгыр инициативаларын үргүлчү деткип келгенин херечилеп турар.

Ынчалза-даа СЭКП-ниң чамдык райкомнары, парткомнары, эге организациялары комсомол организацияларын сула удуртуп, кошкак дузалап турар. Бай-Тайга районнуң комсомол организациязынга партийжи удуртулганың кошкаанындан, ында ажыл сегивейн турар. «Тээли» совхозта партком салбырларда, ооң иштинде совхоз төвүнде комсомол организациязы багай ажылдап турда, херекке албаан. СЭКП Эрзин райкому ВЛКСМ райкомунга боттуг дуза чедирбейн, харын ооң ажылдакчыларын бир черже үр чорудуп турарындан чугула хемчеглер үстүп турар.

Областың комсомол организациязының чорудуп турар хөй янзы хемчеглериниң ужурунда республиканың төп органнары-биле улуг харылзааның барын, ол черлерниң хөй нуруузу ВЛКСМ обкомунуң дилээн эки хандырып турарын демдеглээш, эш Ооржак, чамдык организацияларның аныяктарның негелделерин тоомча чок көрүп турарын ылаңгыя облпрофчөвүлелге, Кызылдың хоорскүүскомунга хамаарыштыр шүгүмчүлээн.

Бо айтырыг талазы-биле оон ыңай Тыва АССР-ниң хөй-нийтиниң корум-чурум камгалалының министриниң оралакчызы эш **О. Донгак**, СЭКП Өвүр райкомунуң секретары эш **М. Достай**, республиканың ДОСААФ комитединиң даргазы эш **И. Финогин** олар санал бергеннер.

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Чурттакчы чоннуң культурлуг херегледерин хандырар дээш Улуг-Хем районнуң хөй-хөй киномеханиктери эки ажылдап турар. Оларның аразында Ак-Туруг суурда киномеханиги, комсомолчу Назын-оол Санчыны онзалап адап болур. Бо чылдың бирги чартыында ол чонга 260 уран-чечен кино көргүзүглерин барааалгаткан. Көдээ ажыл-агый, эртем-техника темаларынга он-он кино көргүзүглери болгулаан. 21 муң хире кижи ол киноларны көрген.

Булуң-Терек суурда киномеханиги Борбак Сүгежиктиң ажылының дугайында чоннуң мактаалы баға-ла эки болуп турар. Көдээ клубка болур деп чарлаан кино көргүзүглери кезээде чогуур шагында эгелээр, экранга көстүрү эки, чугаазы тодаргай. Ийи чүс ажыг киносеансыларга 17 муңдан хөй кижиге киноны ол көргүскен.

Торгалыг болгаш Хайыракан суурларда киномеханиктери Белоусов биле Ендан олар база эки ажылдап турарлар.

Дүжүт хүлээп алырынга белеткел

Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агый дугайында үргүлчү сагыш салып турарының түңнелинде мал болгаш чер ажылы хөгжүп, оон алдынып турар продукцияның хемчээли чылдың өзүп турар апарган. Күрүнениң кол байлаа—тараа бисте чыл бүрүде четчири-биле белеткеттинип турар.

Республиканың ажыл-агыйлары бо чылдың часкы тарылгазын чогуур хуусаада, эки шынарлыг эрттирген. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдаллары турза-даа, колхозтарның, совхозтарның тараажылары бедик дүжүттү өстүрүп алырының бүгү хемчеглерин ап келген. Республиканың «Күш-ажылга алдар!» наадымы «Төрээн чуртка 80 муң тонна эки шынарлыг тарааны берээлиңер! Дүжүт ажаап алыышкынынга эки белеткенгеш, чидириг чок ажаап алыышкынны чорудаалыңар!» деп кыйгырыгның адаа-биле эрткен.

Республиканың тараа хүлээп алыр кол чери—Кызылдың сайгарылга баазазының ажыл-ишчилери чаа дүжүттү хүлээп алырынга шыңгыы белеткелди чорудуп турар. Ажаап алыышкын массалыг эгелээр бетинде сайгарылга баазазынга нийтизи-биле 14 муң тонна тарааны урар чаа склад ажыглалга кирер. Амгы үеде дөрт аңгы черде ажыл кидин чоруп турар. Бир эвес бо талазы-биле акша-хөреңги шингээдип алыышкынын чугаалаар болза мындыг: план ёзугаар тудуг, септелге кылырынга чылда ажыглаза чогуур 118 муң рубль бүрүн ажыглаттынган. Июль 15-ке чедир байдал-биле алырга, шупту 123 муң рубльдиң ажылдары күүсеттинген.

Тудугжу бригадалардан эш Евдокимовка удурткан комплекстиг бригада бирги черде. Олар № 27 складтың тудуун ийи ай бурунгаар доосқан. Складты бүрүн механизастаан болгаш шала адаанын вентиляциязын кылган. Ам бригаданың кежигүннери № 8 чаа складтың тудуун чорудуп, ук ажылды августуң ортан үезинде ажыглалга кирер сорулгалыг ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир № 29 складтың тудуу база удавас доостур.

Чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга сайгарылга баазазының тудугжулары болгаш механизаторлары чүгле чаа складтар тудары-биле кызыгаарлаттынмайн, харын тудуг ажылдары-биле чергелештир үүрмек база улуг септелге ажылдарын организастыг чорудуп келген. Тараа кургадыкчыларын септеп, девискээрде түр када тараа урар шөлдерниң багай черлерин катап асфальттылаан, тараа хүлээп алыр точкаларының хөй кезиин септээн. № 12 складты эде дерээн. Ам аңаа улуг чүъктүг машиналарның чүъгүн саадаашкын чокка дүжүрүп болур. Сайгарылга баазазы тарааны чүдүрер, дүжүрер херекселдер-биле база немей дериттинген. Ынчангаш хары угда 10 ажыг машинаны дүжүрер арга бар. Эрткен чылдарның дуржулгазындан алырга агаар-бойдус багай чылын ажаап алыышкын үезинде ол болгаш боктуг тараа кээп болур. Ынчангаш ындыг тарааны түр үеде төп алыр черлерни база белеткээн.

Тараа кургадыкчыларын септеп белеткээри база доозулган. № 11 тараа кургадыкчызын септевишаан эде дерээн. Ам ол суук-даа, калыг-даа кывар чүүлге ажылдаар. Тудугжуларнывындан дудак чок ажылды механизаторлар кылган. Олар арыглаашкын-кургадыышкын башнязының капитал септелгезин доосқан. Тарааны сайгарарын, чүдүрерин, дүжүрерин механизастаан. Бүгү механизацияның ачызында ол бүдүрүлге шакта-ла 32 тонна тарааны кургадып болур.

Чаа дүжүттү чогуур үеде, чидириг чокка хүлээп алырындан аңгыда, ону өй-шаанда сайгарары нийти ажыл-херектиң чедиишкинин хандырар. Ынчангаш баазаның бодунда лаборантылар, кургадыкчылар белеткээр кыска хуусаалыг түр курсту ажыткан. Ында колдуунда аныяктар өөренип турар. Комсомолчу Шарафутдинов удавас кургадыкчы мастер болур. Ол ышкаш Василий Бавуу, Татьяна Монгуш олар техника талазы-биле тускай мергежилдиг болурлар.

1968 чылдың дүжүдүн хүлээп алырынга элээн ажылдар кылдынган-даа болза четпестерниң барын ыттавайн барып болбас. Эвээш тараалыг складтарны долдуруп, чамдык складтарны хостаар, оларны дезинфексилээр ажылды дүрген доозары негеттинип турар. Тудуг материалдарының чедишпезинден чамдык складтарның тудуу элээн хожудап турар. Ынчангаш Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин дузаламчызы херек.

Сайгарылга баазазының коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш демисешпишаан, чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга белеткел ажылдарын августуң бирги чартыында бүрүн доозар сорулгалыг ажылдап турар.

А. ЛЕПЁШКИН,
прораб.

Хайыраан тарааны...

Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозу эрткен чазын Хөндейге кончуг эки дүжүттүг «Скала» деп сорттуң кызылтазын тараан. Чаъс ховар чыл болза-даа, шөлде тарааның чаагайын кирген кижилер кайгаар чүве. Ажыы-биле чугаалаарга шынап-ла оон бо чылын ховар дээн бедик дүжүттү алыр деп улус чугаалажып турган. А ынчаарга ооң камгалалы кандыгыл?

Чайгы үеде тарааның өзүмүн улам мандыдар, ону кандатпас, малдан камгалаар ужурлуг турбуже, колхоз баштаар чери ындыг хемчеглерни боттандырбаан. Оон уламындан хайыраан тараа кижилерниң хайгааралындан дашкаарлаан, суурнуң чурттакчыларының хуу малының «одары» болу берген. Тодаргай чижек: школаның интернат эргелекчизи Кыргыс Нүрсаттың 3 инээ хүн-нүн-не аңаа оъттап хүнзээр. Чүгле үш эвес, оон-даа хөй инектер өөр-өөр болуп алган шөлде тарааны саза базып оъттап чорууру үргүлчү көрүп болур.

Июль 20-де 32 инек, а 23, 25 хүннеринде 9 инек орта шуут хонганнар. Колхозтуң хову бригадазының бригадири эш Соскурбарым Хөндейни кежир кажааладыр дээш бо чылдың май 20-ден бээр чадашкан. Чүгле 56 метр черни кажааладып кааны-биле кызыгаарлаттынып каан ол-ла. Бригадирниң, агрономнуң ажылын колхоз баштаар чери-даа, көдээ Совет-даа сонуургап көрбээн, контрольдаваан. Харын-даа оларны ээлчеглиг шөлээзинче ыдыпканнар. Тараа таңныылы Сенди Нүрсат тараага кирген инектерни эккеп кажаалап четтикпейн турар. Инектерниң ээлерин торгап, хемчег алырын көдээ Советтен негээр, дыңнадыр туржук, инектерни ээлеринге сүрүп эккеп берип каар.

Чаагай тарааны малга саза бастырбас, ону камгалап кадагалаар талазы-биле колхозтуң баштаар чери-даа, Нарын көдээ Совети-даа хемчег албайн турары элдептиг. Улуг күш, чарыгдалдар үндүрүп тургаш өстүрүп алган хайыраан тарааны ынчаар хамаав чок аажылаарга болур бе?

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Картофель звенозунда

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында картофель өстүрериниң звенозу бар. Аңаа чеде бергеш, звеночу И. Б. Ыйма-биле чугаалажып көрдүвүс. Ооң түңнелинде картофель өстүрериниң талазы-биле чамдык хомуданчыг чүүлдерни орта дыңнадывыс. Чүл ол?

Эрткен чылын маңаа 50 гектар картофельди тарып олурткан турган. Ынчаарга күзүн ажаап алыышкын үезинде ооң чамдыызы алдынмайн барган. Чүге? Совхозта картофель ажаар чаңгыс машина бар. Аңаа артык кезектер чок болганы-биле ажаап ап күш четтинмейн барган. А чамдык бүдүрүлге черлери, чижээ, Ак-Довурактан, Хову-Аксыдан машиналарлыг келгилээш, боттарының күжү-биле картофельди казып тургаш, элээн алгылаан.

Ооң-биле кады районда белеткел чери картофельди албайн турган, ынчангаш ажаап алган картофельди садып саарарынга бергелер турган. Бо чүге ындыг чоор?— деп айтырыг кижи бүрүзүнге туруп келир.

— Картофельди садып саарып шыдавас деп чүве каяа турар боорул, ону алыр-ла черлер хөй болгай, чижээ, Кызыл хоорайның безин столоваяларында картофельден кылган чемнер шагда чок болгай, Шагаан-Арыг столоваязында база-ла ындыг — деп, аңаа чамдык кижилер чугаалап турду.

Ынчангаш бо айтырыгны совхозка канчаар шиитпирлеп турганын, аңаа районда белеткел чериниң хамаарылгазын кижи кайгаар. Ооң түңнели эчизинде барып чүү болганыл?

Ол бо-дур: бо чылын совхоз чүгле 25 гектар картофель тарыыр деп планнаан, а тарып олуртуп турганнар ону 29 гектар кылдыр күүседип каан. Ону «саарары берге-дир» деп чылдак-биле тайылбырлап турар. Мооң-биле холбаштыр районда белеткел чери, ийет, райпо-даа болза бо талазы-биле канчап сонуургал чок болур чүвел?

А звенонуң ажылдакчылары кызымак ажылдап турарлар. Картофельди тарып олуртур, ажаалга үезинде ону арыглаар, ажаар талазы-биле ылаңгыя эштер Калын-оол Алдын-кыс болгаш өскелер-даа эң идепкейлиглер.

Сөөлгү үеде картофель ажаар машинага артык кезектерге чагыгны кылып каан, ону манап турар. Артык кезек келбейн баргаш, картофель ажаар машина ажыл чок болуп, бо талазы-биле бергелерге таваржырының айылы база туруп келген. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы далаштыг хемчеглерни албас болза, эрткен чылдың бергедээшкини база катап болур дээрзинче кичээңгей салыр ужурлуг.

Бо чылын кандаашкын болганы-биле картофельдиң дүжүдү эрткен чылдыындан куду болур хире болзажок, планны күүседиринге звеночулар бүзүрелдиглер. Ам хамык ужур ооң ажаап алыышкынынга белеткелди дүрген, шынарлыг доозарында болуп турар.

ЧУРУКТА: звеночу И. Б. ЫЙМА картофельдиң дазылын тура тыртып алгаш, ооң дүжүдү кайы хире болур эвес дээрзин көрүп тур.

С. САЛЧАК.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чаа машиналар

«Сельхозтехниканың» сөөртүлге баазазы Абакандан кээп турар кончуг чугула чүъктүг машиналарны хүн-бүрүде-ле он-ону-биле хүлээп ап турар. Чүгле бо чылдың бирги чартыында бистиң республиканың колхоз, совхозтары илчирбелиг болгаш дугуйлуг 200 хире тракторларны, 58 силос комбайннарын, 260 автомашиналарны, 700 ажыг тонна минералдыг чемишчидилгени хүлээп алган. Ам «СК-4» деп тараа комбайннарын хөйнү сөөртүп кээп турар. Ол комбайннар «СК-3» комбайннардан артык бүдүрүкчүлүг болгаш таарымчалыг болуп турар. Эрткен айда 20 хире комбайн келген. Бо баазада артык кезектер, химикаттар, янзы-бүрү дерилгелер, тудуг материалдары бар.

Студент тудугжулар

«Тыва даг-дүгү» комбинадының ийиги ээлчээниң тудуунга дузалажыры-биле Уфаның ужар чүүл институдунуң студентилери четкилеп келген. Ук отрядты «Сибирь» отряды деп адаар. Үстүкү курстарының 32 студентилери комбинаттың ийиги ээлчээниң кол корпузунуң улуг оңгарында чер ажылын чорудуп турар.

Студентилер отрядының комиссары Давид Миладзе мынчаар чугаалап турар:

— Отряд чуртта улуг даг-дүгү комбинадының тудуунга дузалажыр дээш келген. Студентилерниң хөй кезии тудуг ажылынга дуржулгалыг апарган. Олар сөөлгү ийи-үш чылдарның чайгы дыштанылгазының үезинде тудугларга ажылдаан.

Ак-Довурак хоорай отрядты эки хүлээп алган. Студент-практикантылар чайның эки үезинде агаарлыг Хемчиктиң эриинде майгыннарда чурттап турар. Отряд дараазында чылда-даа маңаа кээп ажылдаарын бодап турар.

К. МААДЫ.

Шевер холдар

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында Тюлюш Аракчааның балдызының, хаарылының бизи дегбээн кол тудуглар чок дизе, хөөрем эвес болур. Шынапла Хайыракан суурда сес чыл школазы, магазин, клуб, библиотека, гараж, контора, складтар, эмнелге, уруглар сады, инек кажаазы болгаш өске-даа тудугларга эш Аракчааның шевер холдары улуг рольду ойнаан. Чурталга бажыңнарының тудуунга ол база кириш-кен.

Ам үеде шевер бызаңчы көдээ тудугнуң шугумунда ажылдап, олла суурда бригаданы баштап турар. Ооң удурткан бригадазы ам уруглар яслизиниң тудуун доозуп турар.

Кажан районга чаа колхозтар тургустунуп турар үеде-ле Т. Аракчаа Туран хоорайга чыл хуусаалыг көдээ тудуг школазын доосканшевер тудугжу турган. Оон бээр бодунуң мергежээн ынак ажылындан чарылбаан. Ол школаны доозарда тудуг мастери деп атты алган. Ол-ла ёзугаар чон ону «Тудуг мастери» деп алдаржыда берген.

Д. ЛОПСАН.

* * *

1951 чылдың күзүнүнде Өвүр районнуң «Кызыл туг» колхозу чаа тургустунуп турар үеде Куулар Чалай-оол дарганнап эгелээн. Оон бээр 17 чыл эрткен. Ол дарганнавышаан.

Тракторларның, комбайннарның үрелген бөдүүн кезектерин, көдээ ажыл-агый машиналарын септээринге ол дыка мергежээн. Демир-биле кылыр янзы-бүрү чагыгларны ол бергезинмес.

Хоочун дарган бо чылын колхоз баштаар чериниң кежигүнүнге соңгуткан.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Эгелекчилернин саналы-биле

ДЕТКЭЭННЕР

Улус ажыл-агыйының адырларынга дериг-херекселдер доктаамал немежип, чаа заводтар, фабрикалар болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери ажыглалга кирип турар. Оларның төлевилелде көрдүнген бүдүрүлге күчүлерин кыска хуусаада шиңгээдип алыры күрүне ужур-дузалыг айтырыг. Бүдүрүлгениң төлевилеттинген күчүзүн дүрген шиңгээдип алыр талазы-биле Барыын Сибирьниң металлургия заводунуң коллективиниң эгелекчи саналын бистиң республикавыстын ажылчыннары изин-биле деткээннер.

Кызылдың сүт заводун ажыглалга киирген бээр чаа-ла ийи ай чоокшулап орар. Бо аныяк коллективтиң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Чаа дериг-херекселдерни эдиктирип тургаш, бүдүрүлге күчүзүн долузу-биле шиңгээдип алыры заводтуң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан хамааржыр.

Барыын Сибирьниң металлургия заводунуң коллективиниң эгелекчи саналын чугаалажып көргеш, сүт заводунуң ажылчыннары төлевилел күчүнү дүрген шиңгээдиринин талазы-биле элээн хөй организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылган. Шилге сүт савалаар шугумнуң эдиктирилгезин төнчүзүнге чедир чоруткаш, ооң бүдүрүкчүлүүн улгаттырар. Ол шугум долу күчүзү-биле ажылдай бээрге шакта-ла 6 муң шилге сүт савалаттынар. Оон аңгыда сметана болгаш ааржы савалаар автоматтарның төлевилелде көрдүнген күчүзүн дүрген чедип алырын планнаан.

Бүдүрүлге технологиязын болгаш нарын дериг-херекселдерни ажыглаар чурумун өөренирин, мергежилди бедидеринин талазы-биле чамдык ажылдарны ажылчыннар ортузунга организастаарын көрген. Бо чылдың төнчүзүнге чедир сүттен ийи чаа хевирнин чемин болбаазырадып кылырын хүлээнген.

Заводту долузу-биле шиңгээдир талазы-биле кылыр чүүлдер ам-даа хөй. Чамдык чижектерден көргүзүп көрээлиңер. Ийи ээлчеглеп ажылдаар болза Кызылдың сүт заводу хонукта 60 тонна сүттү ажылдап кылыр. Мороженое кылыр цехтиң күчүзү хонукта 2,5 тонна, ам дээрезинде чүгле бир тонназы ажылдап кылып турар.

Сүт заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарынга алган хүлээлгелерин күүседиринге шуут бүзүрелдиглер.

Садыг организацияларынга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни чугаалаар херек. Чүл дээрге, ам безин садыг точкалары, ылангыя сүт магазиннери заводтан эвээш сүттү ап турарлар. Хүннүң ийиги чартыында кайы-даа магазинде сүт чок апаар, сүт шыгжаар соодукчулар чогундан магазинге келген сүт ажый бээр.

Заводтуң болгаш садыг организацияларының кол хүлээлгези болза, садып алыкчыларның негелде-хереглелин бүрүнү-биле хандырары болур. Бар продуктуну чогуур үезинде, үзүктел чок чоңга садып саарар дээш тодаргай хемчеглерни алыр херек. Сүт заводу долу күчүзү-биле ажылдай бээрге ооң продуктуларын дүрген сайгарары чүгле садыг точкаларындан хамааржыр апаар. Оон аңгыда мороженое, сметана дээш оон-даа өске сүттен кылган продуктуларны чүгле Кызылга эвес, республиканың өске-даа районнарынга, ажылчын суурларынга чедирип сайгарары хүннүң чугула айтырыы апарган.

Барыын-Сибирьниң металлургия комбинадының коллективиниң эгелекчи саналын чүүлдүгзүнүп көргеш, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС бо эки эгелээшкинни калбаа-биле нептередирин партия болгаш хөй-нийти организацияларынга даасканн. Ону күүседир дээш найысылалдың сүт заводунун ажылчыннары чаа хүлээлгелерни алганнар.

А. РОДЧЕНКО.

Чаа цех

Кызылдың пиво заводунуң бүдүрүлге шөлүн алгыткаш, ында чаа цехти ажыглалга киирген. Эзиртпес суксуннар кылып савалаар шугумну ажыглалга кииргени Тудугжулар байырлалынга улуг белек болган. Ол шугумну ажыглалга кииргени-биле эзиртпес суксуннар бүдүрери 82 муң декалитрге көвүдээр, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 150 муң декалитр янзы-бүрү суксуннар садыг четкизинге кирер.

Чаа шугумнуң ажылдап эгелээни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен болгаш продукцияның бот-үнезин чиигеткен. «Лимонад» деп суксуннуң бир декалитриниң бот-үнези 2 рубль турганындан 1 рубль 83 көпеек чедир чиигээн.

Бүдүрүлге күчүзүн долу шиңгээдип алыр дээш пиво заводунуң ажылчыннары оон-даа өске чаартылгаларны кылган. Пиво кылыр цехтиң иштинде бүдүрүлге чорудулгазын эде тургускан. Садыгжыларга болгаш садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузары-биле пивону савалаарынче онза кичээнгейни салган. Чаа шугумну тургускаш, бүдүрген продукцияның 90 хире хуузун шилдерге савалаарын организастаар.

Пиво заводу чаа продуктуну бүдүрерин шиңгээдип алган. Бо хүннерде водка кылыр цехти ажыглалга киирип, ооң эдиктирилгезин эгелээн. Бо цехти ажыглалга кииргениниң ажыы дыка улуг. Орук шүүдели, чүдүрер, дужүрер ажылдарга үнер чарыгдалдарны санаваска безин чыл төнчүзүнге чедир 500 хире автомашина Саян ажылдыр ол бараанны сөөртүрүнден хосталыр.

Заводта бүдүрүлге чорудулгазы ам бүрүнү-биле механизастаттынган. Тургустунган дериг-херекселдерниң күчүзүн долузу-биле ажыглаары заводтуң ажылчыннарының хүлээлгези болур. Ынчангаш пиво заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Барыын-Сибирьниң металлургия заводунуң эгелекчи саналын изин-биле деткивишаан, бүдүрүлге күчүзүн шиңгээдир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылганнар.

С. МААДЫ.

Делегей бо хүннерде

IX Бүгү-делегей фестивалында

Тодор Живков-биле фестиваль төлээлери ужурашкан

Август 1-де аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей фестивалынга «Болгарияның улузу болгаш аныяктары-биле найыралдың хүнүн» эрттирген. Фестивальдың делегей белеткел комитединиң кежигүннери болгаш национал төлээлерниң удуртукчулары дыка эрте турда партияның бажыңынга чеде берген. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков-биле ужуражышкын болган.

Фестивальдың бүгү киржикчилериниң өмүнээзинден Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының президентизи Родольфо Мекини беш диптерниң төлээлерин болгар черге чылыы-биле хүлээп алганы дээш, хүндүлээчел болгаш чаагай сеткили дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээн.

Эш Тодор Живков фестиваль төлээлериниң удуртукчуларының мурнунга чүве чугаалаан. Ооң чугаалааны болза:

— Силер маңаа болгар хүндүлээчел ёзунуң дугайын чугааладыңар. Бистиң улузувус — шынап-ла хүндүлээчел улус. Ындыг болза-даа херектиң ужуру чүгле ында эвес. Фестивальдың төлээлеринге бистиң онза хүндүлээчел чоруувус болза, Болгарияның бүгү ажылчы чоннары болгаш болгар аныяктар фестивальдың чаагай идеяларын хандыр билип турары-биле тайылбырлаттынар. Ооң чаагай лозуңу болза, «Эп-сеткил каттыштырылгазы, тайбың болгаш найырал!»

Делегейниң амгы байдалында фестивальдың төөгүлүг ужур-дузазын Тодор Живков демдеглээн. Улустарның хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш, социал депшилге дээш шимчээшкин өзүп база калбарып турар. Социалистиг чурттарда чаа амыдыралдың тургузуушкуну чедиишкинниг чоруп турар. Ынчаарга дайынның болгаш реакцияның күштери идепкейжип турар. Ооң ужурунда фестивальдың бо лозуңу ол хире чаагайдыр. Тодор Живков кижи төрелгетенниң келир чырыткылыг үези дээш демиселге чедиишкиннерни аныяктар шуулганының киржикчилеринге күзээн.

Бо ужуражышкынның мурнуу чарыында партияның бажыңынга Тодор Живков Совет Эвилелиниң аныяктарының төлээлерин ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников баштадыр хүлээп алган.

МОЗАМБИКТИҢ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИЛЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Мозамбиктиң Национал хосталга фронтузунуң (ФРЕЛИМО-нуң) штаб-квартиразының ында дыңнатканы-биле алырга, португали колонизаторларның дарлалындан хосталыр дээш мозамбиктиң улузунуң демиселин удурткан ол партияның съездизи чоокта чаа болуп эрткен. Съезд Эдуардо Мондланени ФРЕЛИМО-нуң даргазынга база катап соңгаан. Съезд Мозамбиктиң колонизаторлардан чаалап алган хостуг девискээринге болуп эрткен.

Ирактың чаа чазаа

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактың президентизи болгаш чепсектиг күштериниң кол командылакчызы Ахмед Хасан Бакр чаа чазакты тургускан. Багдад радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, чаа чазакта премьер-министрниң оралакчылары камгалал министри генерал Хардан Такрити болгаш иштики херектер министри генерал Махди Салех Аммаш болган. Абдель Керим Шехли даштыкы херектер министри, Амин Абдель Карим саң министри, Абдалла Саллум культура болгаш информация министри болган.

Аш чарлаан

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың бүгү политиктиг хоругдаттырганнары Такаригуа ортулукта аажок улуг кара-бажыңда хилинчектенип чыдар боттарының эштери-биле эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ кылдыр аш чарлаан.

Оларның хөйүн конституцияга чөрүштүр суд болгаш истелге чокка кара-бажыңга олурткан.

Такаригуа ортулукта хоругдаттырганнар өлүмнүң ол бужар лагерин хаарын болгаш эрге-чагыргаларның кара-туразында аажылаашкынын соксадырын, суд чорудулгаларын дүргедедирин негеп турар.

Карабобо, Арагуа болгаш Сулия штаттарның хоойлужудулга хуралдары Такаригуада лагерьни хаар дугайында негелдени деткээн.

Профэвилел организациялары политиктиг хоругдаттырганнар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында медеглелди кылган.

Сан 3.068 четкен

ХАНОЙ. Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминче шургуп кирген база бир америк самолётту Виньлинь районнуң агаарынга Вьетнам улус армияның агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери дүжүр аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ВДР-ниң девискээриниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 3.068 четкен.

Соңгаарлаткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң кежигүнү күрүнелерниң чазактарынга КНО-нуң чиңгине секретары У Танның чоруткан чагаазында дыңнатканы болза, КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXIII съездизи бодунуң ажылын 1968 чылдың сентябрь 24-те Нью-Йорктуу-биле хүндүскүнүң үш шакта эгелээр. Сентябрь 17-де ажыттынар кылдыр мурнунда планнаанындан сессияны соңгаарладыр дугайында шиитпирни КНО-нуң кежигүнү чурттарның хөй нуруузунуң чазактары чүүлдүг деп санаан.

Улуг чедиишкин

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Гордеевтиң дамчытканы:

Ам Германия Демократтыг Республикада тараа культураларының ажаап алыышкыны эрткен чылдарны-биле деңнээрге, эң бедик темпилер-биле чоруп турар. Ажаап алыышкын эгелээнинден бээр комбайннар-биле республиканың бүгү тарылга шөлүнүң 96,5 хуузунуң тараазын кескен. Ол болза 1961 чылда үениинден үш катап ажыг дээни ол.

Тараа ажаап алыышкының бедик темпилери хамыктың мурнунда хөй-хөй көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтерниң болгаш улусчу имениелерниң техниканы коллективтиг ажыглаары-биле, күш-ажылды эң бедик механизастааны болгаш организастааны-биле, бирги ээлчегде тайылбырлаттынып турар. Көдээ ажыл-агыйы-биле ажылдап кылыр болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң аразында кооперативтиг сырый харылзаалар дүжүт ажаап алыышкынын эң кыска хуусаада чорударынга база дузалап турар.

Тараа культураларының турушттуг дүжүдү эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедиринге дузалап турар. Бо чылдың баштайгы алды айларында мал ажылы эрткен чылдың алды айларындан 5,3 хуу хөй продукцияны берген. Сүт бүдүрери көвүдээн.

Германия Демократтыг Республиканың 20 чыл оюнга белеткенмишаан, көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрер болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер талазы-биле ГДР-ниң тараачыннарының X конгрезиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседип турар.

Шаңналды тывыскан

БОГОТА. СЭТА-ның тускай корреспондентизи С. Сычевтуң дамчытканы болза:

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналын депшилгелиг колумбий чогаалчы болгаш хөй-нийти ажылдакчызы Хорхе Саламеага тыпсырының байырлалдыг ёзулалы Боготага болган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, Колумбияның национал университединиң профессору Хорхе Саламеаны бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар дээш демиселге шылгараңгай ачы-хавыязы дээш бо чылын шаңнаан.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарының талазы-биле комитеттиң даасканын ёзугаар Борис Полевой лауреаттың алдын медалын болгаш дипломун Хорхе Саламеага тудускан. Бодунуң допчу чугаазынга Борис Полевой тайбыңның чаагай чоруунга лауреаттың могаг чок ажыл-чорудулгазын демдеглээн.

Хорхе Саламеаның чугаалааны: «Бо шаңналды чоргаарал-биле хүлээп ап тур мен. Чүге дээрге ук шаңнал Латин Американың, ооң иштинде Колумбияның улустарының тайбыңны камгалаарынга үнелээшкини, империализмге удур оларның демиселиниң үнелээшкини-дир, империализм дайыннарның инициатору болгаш улустарның түреңги чоруунуң чылдагааны болуп турар деп чүве билдингир болгай».

Ээлчеглиг беседа

ПАРИЖ. Июль 31-де Парижте Делегей конференцияларының бажыңынга ВДР-ниң болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга албан ёзузунуң он бешки беседазы болган. Ужуражышкынга ВДР-ниң төлээлерин төлээлерниң баштыңының оралакчызы полковник Ха Ван Лау баштаан. Ужуражышкынга вьетнам төлээлекчизи, а ол ышкаш АКШ-тың төлээлериниң баштыңы А. Гарриман чүве чугаалаан.

«Каттышкан Штаттарның чазаа бодунуң колониалисчи политиказын үргүлчүлеп, агрессчи дайынын күштелдирип турар, ынчангаш париж беседаларны бурунгаарладырынга моондактап турар; ынчалза-даа хөй-ниитиниң бодалын, ооң иштинде америк хөй-ниитиниң бодалын бүгү-ле аргалар-биле мегелээрин ол оралдажып турар» деп, Ха Ван Лау чугаалаан.

Парижте беседаларның чорудуушкунунда депшилге чок дээш бүгү харысалга Каттышкан Штаттарга онаажыр. «Чырык херелиниң дугайын, идегел дугайын» чулчуруурун ол үргүлчүлевишаан дээрзин Ха Ван Лау база катап демдеглээн. Вьетнам айтырыын чөптүг шиитпирлээри ВДР-ниң чазааның дөрт чүүлүн болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң программазын хүлээп көөрүнге үндезилеттинген турар ужурлуг деп, вьетнам төлээлекчи демдеглээн. Вьетнам улус болгаш ВДР-ниң чазаа алызындан тура тайбыңга ынакшылдыг, ындыг болза-даа ооң-биле кады хамаарышпас чорукту болгаш хосталганы камгалаарынга бүрүн шиитпирлиг. Чүгле ылаптыг хамаарышпас чорук болгаш хосталга ёзулуг быжыг тайбыңга чедирип болур дээрзин ВДР-ниң төлээлериниң баштыңының оралакчызы демдеглээн.

Ха Ван Лау Мурнуу Вьетнамда чалча ёзу-чурумну АКШ-тың чазааның деткип турарын килеңнээшкин-биле демдеглээн. Социалистиг чурттар, хөгжүп орар хөй санныг чурттар, национал болгаш делегей организациялары, хөй санныг национал-хосталгалыг шимчээшкиннер хостаашкынның Национал фронтузун хүлээп көрген болгаш ооң политиктиг программазын деткип турар деп, Ха Ван Лау демдеглээн. «Хөй чурттар америк агрессорлар-биле демиселге хостаашкынның Национал фронтузунуң удуртулгазы-биле мурнуу-вьетнам улуска дузаламчы көргүзер кылдыр эки-турачыларны чорударын саналдаан» деп ВДР-ниң төлээлекчизи чугаалаан.

Ха Ван Лау АКШ-тың күрүне секретары Раскның июль 30-де кылган медеглелинге база доктааган. «Дайынның болгаш агрессияның буруу шаптырткан болгаш бууралашкынче киир чыгаттырган политиказын үргүлчүлээр» дээр АКШ-тың бодалын Раскның медеглели база катап көргүскен деп, ол демдеглээн. ВДР-ниң төлээлекчилери Каттышкан Штаттарның «бот-бодунуң аайынга кирер» дээр мырыңай хоозун негелделерин бүрүнү-биле хүлээвес болгаш америк улустуң база бүгү делегейниң улустарының тайбыңче чүткүлүнге чөрүшкек АКШ-тың агрессчи болгаш дайынзырак политиказынга шиитпирлиг удурланып турар деп, ол чугаалаан.

16-гы беседа август 7-де болур.

София — фестиваль хоорайы. Төп ортузунда — Сентябрьның 9 дээр шөл болгаш Георгий Димитровтуң мавзолейи.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ХООРАЙ—КӨДЭЭГЕ

Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң болгаш тараа талазы-биле күрүне мурнунга планныг онаалгаларны колхозтарның база совхозтарның күүседиринин айтырыгларын СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак чоокта чаа чугаалажып көрген. 1968 чылда тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының эки дүжүдүн өстүрүп ап, дүжүт ажаап алыышкынын чидириг чокка чорудуп, эргежок чугула мал чемнерин белеткеп алыр дээш республиканың колхозтары, совхозтары бүгү хемчеглерни ап турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка киришпишаан, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге төлептиг салыышкынын киирип турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планынын күүселдезиниң түңнелдеринден ол факт көстүп турар. «Тере-Хөл» колхоз болгаш совхозтар күрүнеге сүт, эът болгаш дүк садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткеннер. Пландан ажыр 148 тонна сүттү, 131 тонна эътти, 6 тонна дүктү күрүнеге саткан.

Ооң иштинде «Көк-Тей» совхоз сүттү 157,9, эътти 343,1, «Кара-Хаак» совхоз сүттү 147, дүктү 118,5, «Тере-Хөл» колхоз дүктү 233,3 хуу кылдыр күүсеткилээннер.

Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң эң кол сорулгазы болза комбайннарны, жаткаларны болгаш автомашиналарны өй-шаанда септеп алыры болур. Шаңнарны, складтарны болгаш деңзи херекселдерин белен байдалга тургузары— ажаап алыышкынга болгаш тараа планын күүседиринге белеткелдиң чугула хемчеглериниң бирээзи.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери болгаш албан организациялары республиканың 13 колхозтарын болгаш совхозтарын шефке ап турар. Олар боттарының онаашкан хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип келген. Бир, ийи, үш дугаар болгаш пассажирлер автоажыл-агыйлары, септелге заводу, Тыва транспорт каттыжыышкыны шефтээн колхозтарынга бүгү таланың улуг дузаламчызын көргүскүлээн. Олар боттарының мастерскаяларынга автомашиналарның капитал септелгелерин чорудуп, артык кезектерни берип турар. Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга шефтеп турган № 1 АТБ машина заправкалаар станцияны септээш, тургузуп берген. Ажаап алыышкын үезинде колхозтарже механизаторларны болгаш тараа, силос сөөртүр машиналарны, а ол ышкаш тудугга херегленнер демир материалдарын чорудуп берип турар. Шефчилер биле колхозчуларның аразында харылзаазы быжыг. Олар көскү агитацияны дерип кылырынга боттуг дузаны көргүспүшаан, лекцияларны, илеткелдерни кылып, уран чүүлдүн көргүзүглерин организастап, ужуражыышкыннарны эрттирип турарлар.

«Суклак» совхозтуң дугайында республиканың тараа-продуктулар эргелели болгаш Кызылдың сайгарылга баазазының ажылдакчылары доктаамал сагыш салып келген. Олар хову турлагаларын септежип, оларны дерип шимээринге, көскү агитацияны кылырынга дузалажып, библиотека номнарын саткаш, совхозтуң хову турлагаларынга ажыглаар кылдыр дамчыдып берген. Хову ажылдарынга киржири-биле боттарының механизаторларын үргүлчү чорудуп турар.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинде шеф ажылы база-ла багай эвес чоруп турар. 1967 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга болгаш мал чемнери белеткээринге хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлеринден 101 механизаторларны, 168 ажылчын, албан-хаакчыларны, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң 1387 студентилерин, сургуулдарын республиканың тараалан черлери Таңды, Каа-Хем районнарының колхозтарынче болгаш совхозтарынче чоруткулаан турган. Тараа ажаап алыышкынынга Кызылда Күрүнениң башкы институдунуң студентилери, садыг, медицина училищелериниң, көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары эки ажылдааннар.

Ындыг болза-даа хоорайның чамдык албан организациялары, бүдүрүлгелери шеф ажылынга багай киржип келгенин эйытса чогуур. Чижээлээрге, Тываның комплексилиг геология экспедициязы (начальниги эш И. Корж) 1967 чылда шефтеп турганы «Тиилелге» совхозка дүжүт ажаап алыышкынының үезинде алды-ла кижи ажылдаткаш, бензин дажыырынга бир цистерна бергеш, ооң-биле кызыгаарланып кааны четпес. Ол коллективтиң ажылдакчылары апрель айда-ла геологтарның амыдыралының дугайында болгаш В. И. Ленинниң чораан черлериниң дугайында кинону көргүзер, хову турлагаларының радиоприёмниктерин, автомашиналарның болгаш тракторларның коленчатый валын септээр тургаш, мынчага чедир чүнү-даа кылбаан.

«Совет Тыва» совхозка «Тыва тудуг» трези (начальниги эш Ондар, партия комитединиң секретары эш К. Коганков) улуг дузаны чедирер аргалыг турбуже, кандыг-даа дуза көргүспейн турар. Трестиң кол тускай эртемниглери болгаш партком секретары ол совхозка шефтээр дугайын безин билбейн турарлар.

Бисте чамдык албан организация, бүдүрүлге черлери шеф ажылын эгезинде эки организастап тургаш, сөөлзүредир ол дугайын шуут уттуптар таварылгалар бар. Бии-Хем районнуң «Халың» колхозунуң ажыл-ишчилери республиканың Коммунал ажыл-агый министерстозунга эгезинде кончуг өөрүп турганнар. Ол колхозка эш В. Еремеев боду каш катап чораан болгаш министерствонуң коллективи сиген кезилдезиниң үезинде оларга дузалажып, тускай мергежилдиг кижилерни чорудуп берип турган.

Ол-ла районнуң «Искра» колхозунга Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал министерствозу (министри эш С. Чакар) кончуг кошкак дузалап келген. Чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары боттары шеф ажылын чүгулага албайн турарын колхозтар, совхозтар олардан чүнү-даа негевейн, дузаламчы дилевейн турары-биле тайылбырлап турарлар. Ол чорук коллективтерниң шефке инициатива чогун, тус черниң байдалын билбезин херечилеп турар. Шефтеп турар чамдык коллективтерниң удуртукчулары чүгле колхозтар даргаларының, совхозтар директорларының кабинеттеринге кирип кагбайн, хову турлагаларынга, фермаларга, клубтарга барып, ниити хуралдарга олуржуп, кижилерниң саналын, шүгүмчүлелин алыр болза, ажыл-агыйга кандыг дуза негеттинери тодаргай болур.

Шеф ажылының талазы-биле бир четпес чүве болза, чамдык албан организация черлериниң талазындан чүгле ажыл-агый талазы-биле дуза көргүзери-биле кызыгаарлаттынып турары болур. Чижээ, республиканың харылзаа эргелели (начальниги эш К. Лавринович, партия организациязының секретары эш Шепановский) Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозка техниктиг дузаламчы көргүзери-биле кызыгаарлаттынып, тус черниң чурттакчыларының ортузунга лекция, беседа чорутпайн, ол ажылды планнавайн-даа турар.

Ындыг четпес шеф ажылын ол-ла районнуң «Х Улуг хурал» колхозунга «Көдээ электротудуг» (начальниги эш Первухин) болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер көргүзүп турар. Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар экономика талазы-биле быжыккан чүве төлээде, шеф ажылын чорударда кол күштү идеологтуг база политмассалыг ажылдарже, көдээниң ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдыралын көдүреринче, оларның дыштанылгазын шын организастаарынче, амыдырал хандырылга ажылдарын экижидеринче угландырар ужурлуг. Бо кол ажылды чүгле ажыл-агыйжы кампанияларда чорудуп турары хараадаанчыг.

Бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга Кызыл хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлери боттарының улуг-хуузун чугаажок киириштирерлер. Ажаап алыышкын үезинде тарааны белеткел пунктуларынче сөөртүрүнге, ону комбайннардан шаңнарже дажыырынга автомобиль паркы шиитпирлиг рольду ойнаар. Ниити ажыглалдың транспортундан аңгыда, Кызыл хоорайның 46 янзы-бүрү албан организацияларындан, бүдүрүлгелеринден ажыл-агыйларже 69 чүък машиналары, 6 самосвалдар чоруттунган турар. Бо ажылды баш бурунгаар белеткээри-биле албан организация черлериниң удуртукчуларынга тускай даалганы берген. Дүжүт ажаап алыышкынынга механизатор кадрлар кол черни ээлээр. Бо чылын хоорайның 40 ажыг албан организация, бүдүрүлге черлеринден 140 хире механизаторларны колхозтарже, совхозтарже чорудар. Оларның 21-ри ам херек кырында ажылдап эгелей берген. Эрткен чылын Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарынга, «Өөк», «Көк-Тей» болгаш өске-даа совхозтарга ажылдаан шефчилерге таарымчалыг байдалды тургузуп, эки сагыш салыышкынны көргүскен. Ооң түңнелинде ол ажыл-агыйлар дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг чорудуп, күрүнеге пландан ажыр хөй тарааны сатканнар.

Механизаторларга болгаш бүгү-ле хову ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалдарны тургузары ажаап алыышкынны чедиишкинниг доозарынга дузалаар. «Көк-Тей» совхозта, дуржулга станциязында чунар-бажың болгаш душ бар. Ажыл-агыйлар бүрүзүнге ылаңгыя ажаап алыышкын үезинде шефчилерге таарымчалыг байдалдарны тургускан турары күзенчиг.

Кызылчыларның колхозтарга болгаш совхозтарга көргүзүп турар дузаламчызы беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражырынга улуг идигни бээр.

С. КРАСНЫЙ,
Кызыл хооркүүскомнуң даргазы.

Совет цирк артистери, ооң иштинде тыва цирк бөлүүнүң артистери Австралияга оюн көргүзүп чоруп тургаш, девшилгелиг, сураглыг австрали чогаалчы Алан Маршалл-биле ужурашкан.

ЧУРУКТА: чогаалчы **АЛАН МАРШАЛЛ** совет цирк артистеринге (солагай талазындан ийи дугаарында Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи **ЮРИЙ ОСКАЛ-ООЛ**) бодунуң чогаалдарының номнарынга автограф бижип берип олурары.

Чечен чогаал болгаш уран чүүл

«Серемчиде хорамча чок».
Үлегер сөс.

I.

Хиискээлек өрт өжүргени,
Кижи суглан тынгарганы,
Соокка ужээн, бертингенге
Чорук ааӣ кээп дузалааны,
Адып каапкан документ, эт,
Акшалыг хап тыпкан дээш-даа...

Серемчилииң, дидимиңни,
Сеткилиңниң агын мактап,
Парлалгага, дамчыдылгаа,
Барга-барга, номга киирер —
Чечен чогаал маадыры боop,
Сээң адың тараар магат!

II.

Алгап-йөрээр чылдак болган
Ужуралдар кайын үнген?
Арнывысты кызыдыптар
Уржук ында черле чок бе?
«Мактапканда, багай чү боор,
Маңаа чеме херээ чүл?»—деп,
Чамдык эштер бодаар магат,
Чазывысты эдип көрээл!

III.

Өртең, озаң, чемдии чемдик,
Өрү-куду ушкан ыяш...

Ужук туткан өөрүмге

Одаг ол-дур. Хүлү чаа-дыр.
Оттуң чаштаан чери бо-дур.
Өзен, кырда—бо-ла мынчаар
Өлген үнүш, уя каш деп?!..
Өскүдүкчү-чаңнык эвес,—
Өршээл турбас аазатпай-дыр.
Оон ыңай? Сугга дүшкеш,
Оңчок чыткан оолду сагын:
Чеди-даа хар четкелек чаш
Сепке келгеш... ици читкен!
Каш-ла минут соңнаан болза,
Карак чажы, ажыг-шүжүг...
Харысалганы онаары чиик,
Хайгааракчы каяа турган?!
Холу чок кыс, буду чок эр
Канчап чүден качыгдааныл?
Ховуга соок киткеп турда
Кыдыын орта шилдер чыткан...

Хып дээн эр ам оон бээр-ле,
Колдуктааштыг чемдик болган.

Градустуг арага бе?
Кыштың соогу буруулуг бе?
Кыстың дугайт төөгүнү маа
Коптаргаш-даа канчаар ыңай:
Кылын халаг чолаачының
Холу чычаан аңдарыпкан,
Хомуданчыг кол-ла чүве—
Кыры сынган дижир чораан.
Таварылга тынын алган,
Та чеже, кымны чок дээр!?..
Дипломун, паспортун-даа
Дилеп-сураан чарлалдар бар,
Чамдыктары тыпканы дээш
Шаңнал, мактал, «карак оду»,
Шил-даа салган, катап «чугган» —

Шимээн-хөглүг тургулаар-дыр.
Акшалыг хап, этти-септи
Адап, санап, бижээш канчаар..
Бо-ла бүгү, өске-даа хөй
Болбайн барып болур чүүлдер.
Ялымыр чок, оонак кестур,
Яла чок-даа артар-ла-дыр.
Чамдыктарын харын улам
Чазап, сиирeп, таарыштыргаш,
Бирде, маадыр чорук ышкаш,
Бижий-даа бээр чаңчылдыг бис.

IV.

Бир-ле кижи бижип орар..
Биеэ колхоз карманындан
Сандан үнген эттиң орну —
Чаа түңнү уштуп чыдар.
Кеземчеден түңнел кылбаан,
Кемдээн, ушкан ам-даа бар боор,
Кезер эмчи белеткенип,
Хевин кедип туру магат.
Одаан хөммейн, каггаш барган
Аазатпай ам өске черде
Аңын аңнап, тоорук, каттап,
Оожум меннин чору-даа боор...
Каража хөй, чандыртынмас —

Күрүне, чон шүүдеп артар.
Хүлээр кижи барык-ла чок,
Халап, ондак буруулуг де?!
Айыыл-дыр деп ожаап каанда,
Кажан, кым-даа болчуп келир —
Хамаатының хүлээлгезин
Арын-нүүрүн хүндүлээр бис.
Харысалганы, серемчини
Үргүлчү-ле бедик тудар,
Үнелеп көөр, сагыыр болза,
Халапта дөс база-ла чок!
Үнү, дылы солун дамчаан,
Ужук туткан мээң өөрүм!
Дээштиг сөстү манап турар
Темалар чеже-дир че?
Амы-тынын чонга өргээш,
Ады-сураа кады барган,
Эки херээ арбын-даа бол,
Эскертинмес кижилер хөй.
Чокту тыпкаш, бүдүрүп каан
Чоннуң ижин йөрээвишаан,
«Ялым чок» дээр четпестерже
Шаап халдаар үе келген!

Салчак МОЛДУРГА.

„ХАРАКТЕРИСТИКА"

Сатиралыг рассказ

Совхоз директору бир-ле эртен бажыңындан мынчаар боданып кылаштап олурган: «Гараж эргелекчизи Караң-оол артык кезектер садып эккээр дээш командировкалап Кызыл кирген, хуусаазы ам 4 хонук ажып тур, чиик машинам үрелик турбушаан, дүрген чедип келгеш септей каапкан болза аар. Аът мунуп, чорук кылыры халалыг-ла-дыр... Күжүр Караң барда, амыр ийин, кабиназындан кылаң-кара үстүр эвес»...

Конторага кирип келгеш, кабинединче эртип бар чорда, секретарь - машинакчызы мендилешкеш, мону дыңнаткан: «Мырыңай-ла чапчаа министерстводан телефоннады. Кызыл кирип командировкалаан гаражыңар эргелекчизи Караң-оолдуң характеристиказын доп-дораан чорудуп берип көрүңер» —деп.

— Кандыг характеристика дидир? — деп, директор ылавылап айтырган.

— Кандыг деп чүү дээриңер ол? — дээш, секретарь аайын тыппайн удур айтырган.

— Эки азы багай талаларының ийи янзы характеристиказы турар ышкажыгай — деп директор тайылбырлаан.

Секретары характеристиканы чогум чүге хереглеп турарын эки билбейн барганын, телефоннуң дыңналыры база багай болганын удуртукчуга дыңнаткан.

— Ах, ынчаарга-ла билдингир-дир, чугаа чок техника талазы-биле билиин бедидер курска чорудар дээн болгай аан — деп, директор даап чугаалаан.

— Улуг механик Улар-оолду кончут дүрген келдиртивит, чүгүла херек бар — деп, директор чарлык болган. Секретарь бодунуң ээлчээнде «Улуг механик Улар-оолду шымдай кыйгыртып эккел!» деп чарылганы дужаай каапкан. Удавааанда Улар-оол кирип келген, секретарь директорнуң кабинединиң эжиинче имнээн. Улар-оол шляпазын ужулгаш, эжикти соктааш, кире берген. Мендилежип-даа четтикпээнде директор чугаалаан:—Эш Улар-оол, бистиң Караң-оолду министерство мергежил бедидер курсче чорудар дээш, характеристиказын негеп турар-дыр, бижий шаавыдам. Мен адап берейн — дээн.

Улар-оолдуң арны шириин кынны берген — «Элдептиин але, директор, ижери дендии амытан-на болгай — дээш, арнын суйбагылап, соңгаже көрнү берген.

— Оозу сеңээ хамаан эвес, үстүкү черден негеп турда, кылып бээр, ол-ла! Арага ишпес кижи кымыл, анай төрүвес өшкү кайдал, харын ыт чок дүрген бижи! — деп, директор шыңгыы дужааган.

— Бижип болур-ла мен, харын бижиирде шынын бижиир мен, каш катап шош-содаага киришкенин, каш удаа он беш хонуктааның....

Директор үзе кирбишаан, чудуруу-биле столун бир шашкаш:

— Сен, кежээлеве, факт эвес, характеристика бижи деп тур мен! Биживес болзуңза биживе, мен бодум бижиптер мен — дээш, авторучказын сегирип алгаш, мурнунга бир ама арыг саазынны салыпкаш, далаш-биле бижип кирипкен.

«Бодумну бодум билир мен дээр кара шору кижи-ле болгай» деп, Улар-оол директорга чөгенип чугаалаан. Директор аңаа харыы кылдыр; «Че, анчыг кылынмайн анаа олур, бадыладып томуйлаткан мээң эргем улуг бе, азы үске борашкан сээң эргең бе?» деп химиренгеш, улам-на дүрген бижип олурган: «Эш Караң-оол совхозка гараж эргелекчилевишаан, чолаачылап ажылдап келген үезиниң дургузунда техниканы ыяк билир мергежилдиг апарган, чүгле эки талазын көргүзүп келген»...

— Та канчап барган амытан ийик — деп Улар-оол бодамчалыг кирипкеш,— ишкен саында-ла бирээни үүлгедир, мындаа уруглар яслизинче билбес ээрик чаза булгап кире бергеш, хамык чаштарны дүвүреткен болгай — деп бадыткаан. Директор «Мегелеве!» деп хөректенгеш, «Уруг-дарыын доктаамал культурлуу-биле кижизидип турар болгаш бодунуң ниити билиин үргүлчү бедидип турар» — деп уламчылап бижээн. «Сөөлгү хүннерде магазинниң арагазы төне бээрге одеколонче шилчээн кижи болгай» — деп, Улар-оол улам-на сойгалап олурган. Директор: «Чулчуру-ла харын» дээш, «өг-бүлезиниң ажылынга кызымак, арагачыларга удур турушт уг демисежип турар дружинник» — деп база немей бижээн.

— Арагалаксаары кончуг кижи болза оода чааскаан ижип чораай аан, компания органистаары, эш-өөрүнүң адын баксырадыры албан эвес дээш, Улар-оол дээвиржe көргүлеп, улуг тынгылаан. Директор аңчыгзынып, эргээ-биле кулаан чушкугулааш, «Бодунуң коллективинге алдарлыг, чоннуң сырый эвилелдеп билир организакчы кижи» деп, уламчылап-ла орган.

— Оон ыңай суббота санында төрелдерин чыып алгаш, даңны атсы ижер, оон кулак уюк кылдыр шоолап ырлажып тура хонарлар болгай — деп Улар-оол-даа тө каап-ла орган. Директор кезек бодангаш: — «Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге идепкейлиг киржип, концерттерге эки номерлерни күүседип, чонга бараалгап, амыр-дыжын-даа харамнанмас, эң ак сеткилдиг, идепкейлиг, талантылыг эш чүве» деп төндүргеш, улуг сек салган. Ооң соонда «Ол-ла эвес бе бо» —деп чугааланнгаш, Улар-оолга характеристика бижиирингe «дузалашканың» дээш, «четтирдим» деп шоода аарак чугаалааш, дерин чоттунгулаан.

Улар-оол шляпазын кеткеш, үне бергеш, эжикти хак кылдыр хаапкан. Директор чааскаан арткаш, бижип алган характеристиказын эгезинден төнчүзүнге чедир чамдык эдилгелерни кылбышаан, номчааш, сеткили ханып черле багай эвес бижиттинген деп санаан. Караң-оолдуң характеристиказын секретары бижик машиназынга шевергин парлааш, ол-ла хүн министерствоже чорудупкан. Даартазында эртен министерствонуң кадрлар килдизинден директорга мынчаар телефоннаан:

— Караң-оолдуң характеристиказын херээнге кожар апаар бис...

— Кандыг херээңге? — деп директор сонуургап айтырган.

— Кеземче херээңге—деп харыылааш, удавас Караң-оолдуң суду болур, эш директор, силерни база херечи кылдыр кыйгыртыр боор дээн. Директор ийи холдап быжыг туттунгаш, диван кырынче калбаш олура дүшкен.

В. САГАН-ООЛ.

„Эртенги коңгалар"

Чаа кинолар

Мындыг аттыг кинону «Грузия-фильм» студиязы бүдүрүп үндүрген.

Аныяк башкы оол Ладо Яшвили дагла сууржугашка ажылдаары-биле Тбилисиден чедип келир. Хоорайга тургаш-ла аңаа ажылдаарын бодап, ажыктыг чүүлдерни хойнү кылырын шиитпирлеп алган. Чаа черниң байдалы, кижилерниң канчаар чурттап турары, ёзулал чаңчылдары тускай эртемниг аныяк эрге аажок таарышкан. Эртип келген намдар-төөгүзү солун, школаның өөредилге эргелекчизи Темразтың бажыңынга туруп алыр.

Баштайгы кичээлдер эки эрткен. Үстүкү класстарның өөреникчилеринге ол аажок таарышкан, өөреникчилерниң хүндүткелинге, бүзүрелинге бүргеткен.

Ладо көдээ библиотеканың ажылдакчызы Кетуга ынакшый бээр, ол урут аңаа база ынакшаан. Даг улустарының ёзулалын ёзугаар Кету биче турда-ла, ам колхозта чолаачылап турар Чопеге кадай кылдыр дүгдеп, аас-белээн берип каан турган. Дүгдеп каан кыстың өскерли бээри дээрге, бужар бак чүве-дир деп дагжылар ынчаар көөр.

Кету-биле харылзаазын шуут үзерин Ладога Чопе удурланып чугаалап, шуут-ла негеп турар. Школа директору, Чопениң акызы болгаш өөредилге эргелекчизи Темраз суглар база-ла ынчаар негеп, шаг шаандан бээр туруп келген ёзулал-чаңчылды үреп болбас, ол чорук кижини хай-халапка чедирип болур деп чугаалап турарлар.

Ынакшышкан ийи кижи суурнуң чамдык кижилериниң бак көрүүшкүнүнге, кыжаныынга, аар-бергелерге таварлажып турар. Эртен эрте коңгаларның дыңзыг кагыышкыны суурнуң чурттакчыларын чаңгыс черге чыыптар. Ладо биле Кету чоннуң мурнунга үнүп келгеш, көдээ Советче базыптар. Эрес соруктут кижилерге улус орук чайлап бээр, чыдып калган эрги чаңчыл ынчаар тиилеттирер.

„ДИЛЭЭШКИН"

Одессаның киностудиязының бүдүрүп үндүрген бо кинозу ам Кызылдың кинотеатрларында үнүп турар.

...Аныяк архитектор Середа Северинчиң диплом ажылдыг проектизин ёзугаар Москваның төвүнде бир бажыңны тудуп тургускан. Удавас чаа проект камгалаарынга ол белеткенип турар.

Ынчалза-даа оозу аныяк архитекторнуң чайлыг ыйнаан кылдыр бодап турганы ышкаш эвес болган. Министр болгаш комиссия авторнуң дидим, чогаадыкчы дилээшкиннерин демдеглеп мактааш, проектиниң четпес чүүлдерин катап эде кылырынга эң кыска хуусааны берген. Ол үеде ооң Донбаста адазының аар аараанының дугайында медээ келир. Ынаар доп-дораан чоруптарын институттуң директору Ольга Сергеевна болгаш эш-өөрү чугаалаар. Ынчалза-даа ынаар чорууруи ол шуут ойталаар.

Ооң ынчаар ойталай бээри директорнуң бодал-сагыжынга кирбээн: адазын шуут тоовайн баары ол бе? Ол дугайы ооң таныжып турары ынаа уруг Женяны безин элдепсиндириптер. Адазынга хорадаан сеткили Северинни ам-даа оожургатпаан, адазының кылган үүлгедиинге ол өршээр аргажок болган. Иези өлген дораан-на адазы бичии уруглуг херээженни бажыңынга эккелген. Авазы дириг бар турда-ла ачазы ол херээженден уруг төрүткен. Ол чорук авазының чуртталгазынга хора чедирип, амы-тынындан чарылдырганы магат чок диген бодалдар-биле адазын кажан-даа көрбезин Северин ааш кынган чүве-дир.

Северинниң Донбассче чоруптарын Женя арай боорда ээрежип тургаш албадапкан. Чедип келирге адазы өлүп калган чыткан, ынчангаш адазы бодунуң буруузун оглунга миннип чугаалап четтикпейн барган. Иезиниң хөөрүнүң чанынга ону хөөржүдүп каан.

Проектиниң чедир кылдынмаан чүүлдерин доозарынга чедир кыска хуусаа арткан болганда дедир чорууруи Женя далаштыра берген. Ынчалза-даа бажыңында адазының соңгу кадайы Галина үш уруу-биле арткан. Ол херээжен аарыг ашаан ажаар дээш могап баксырапкан, ашаа өлүп каарга ооң ажыынга мырыңай харыксырапкан, моон соңгааргы амыдырал-чуртталгазын аайлап-баштап алыр шинек безин чок болган.

Ынчангаш Северин дириг кижилерни каггаш чорууp аргажок болу берген. Адазының канчаар өлгенин, ооң эгелеп каан буянныг херээнге бүзүрээш, Галяга дузалажырын бодай бээр. Чаа чурттал га корпузунуң проектизин чогаадыры, камгалаары уругларга пенсия тыпсырын чедип алырындан чиик чүве-дир дээрзин ол билип каар. Северинниң дедир чорууp хөңнү чок болу бергени Женяны база катап элдепсиндирип, ол аайын тыппайн баар. Олар ийиниң аразында чаа маргыжыышкын, алгыжыышкын эгелээр. Женя чоруптар, ол артып калыр. Чоорту ол Галинаны кээргеп, адазының мооң мурнунда кылган үүлгедиин катап эде көрүп, боданып турар.

Северинни Донбассче чорудупкан эш-өөрү, институттуң хейнинтизи ооң чүге келбейн барганынга элдепсинип, дүвүрей бээр.

Северин чүвениң шынын тыварын оралдажып турар. Женя-биле аразында харылзаазы үстүр. Бодунуң проектизиниң чедир кылдынмаан чүүлдерин доозуп каарын эжинден дилеп, аңаа даандырып каар. Ындыг болза-даа Северин амыдыралга шын орукту тывар.

Т. САЯН-ООЛ.

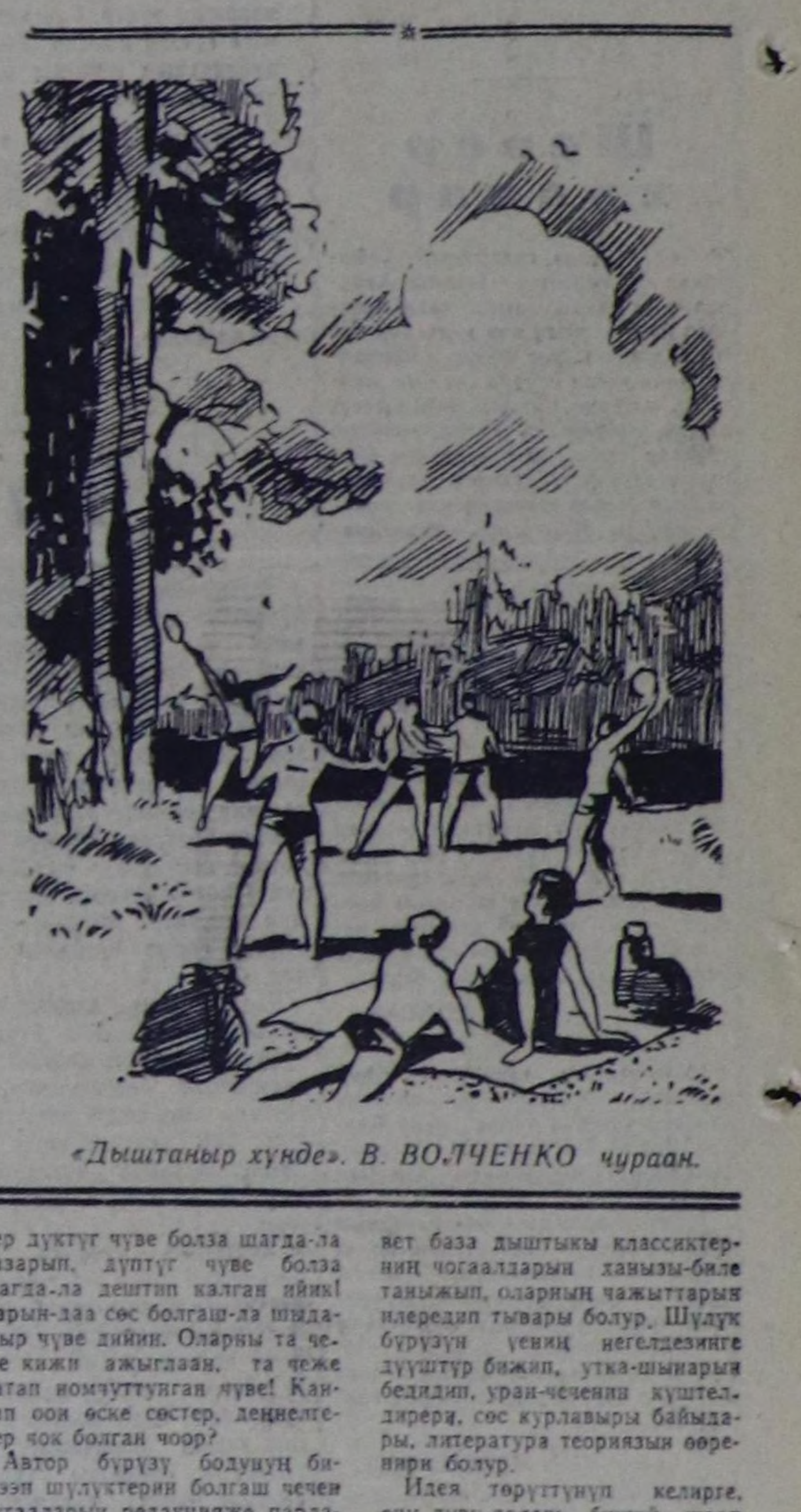

«Дыштаныр хүнде». В. ВОЛЧЕНКО чураан.

БОДАНЫР, САЙГАРАР, АЖЫЛДААР

(Шүлүктер допчулалы)

Мээң мурнумда хөй-ле шүлүктер, янзы-бүрү холдар үжүктери, амыдырал дугайында хөй бодалдар. Оларның авторлары хар-назы-даа, эртем-билиг-даа талазы-биле база-ла аңгы-аңгы. Номчаан шүлүктерим бүрүзү—авторларның чаа бодалдары, редакцияга салымчолун шиитпирледири-биле чоруткан шүлүктер.

Чүнүң-даа мурнунда чогаалчы кижи амыдыралдың кур чериниң аңдарыкчызы болганы-биле ооң чогаалдары солун болгаш дээштиг, чаа билиишкинниг болгаш хандыкшылдыг дээрзин чугаалап каалы. Кижи бүрүзү боду чурттап эрткен амыдыралдыг, сагыш-сеткил талазы-биле янзы-янзы бодалдыг, болуушкуннарже тускай хамаарылгалыг болганда, бижээн чогаалдарга сонуургалы база аңгы-аңгы болуру билдингир. Ынчангаш бир шүлүк таарҗыр, өске шүлүк таарышпас. Ындыг болганда, номчукчу бүрүзүнүң сеткилин хандыр бижиири дээрге-ле, амыдыралды бүгү тала-биле шын көргүзери, кижи бүрүзү-ле шүлүктү бодунуу, бодунуң сеткил-сагыжының илередикчизи деп билип алыр кылдыр дээштиг бижиири ышкажыл.

Шүлүк бижиири дээрге өөредилге номундан билип алыр эртем эвес, а кижилерниң талантызындан дазылданып тывылган тускай арга болур. Чамдык эштер «шүлүк бижип шенеп көрзе кандыг чүве ирги» дээш хөй-ле сөстер кожуп, оларның эгелерин аяннаштырып, харын-даа чамдык таварылгаларда шүлүк тургузуун каржызы-биле үреп, анаа-ла бир шүлүксүвес-даа, домаксывас-даа чүүлдер бижээш туруп бээр чоруктар бар.

Даштындан көөрге шүлүксүг, тускай аянныг, чараш дыңналыр одуруглар авторларда бар. Ынчаарга четпези чүл дизе, бодалдар холушкак, чедир сөглеттинмээн, чаңгыс аайланчак эвес, шын эвес сыраан идик улдуну дег, үндүрүк-киирик апаргылааны болур. Чижек кылдыр **Б. Серенниң** «Көдээ суурум кежээлерин» ап көрээли.

«Ажыл-ишчи хүн-даа эртер.
Аяс дээрде «оттуг чинчим»
Четчип үнгеш, көдээ суурну,
Сени, мени кайгай бээрлер»...

Моон дараазында анаа-ла артык куплет бар. Ону маңаа киирбейн, база бир ийи куплет база артык, ону мында киирбээн.

«...Шак-ла ындыг бир-ле кежээ
Сарыым кыска душкан ийик
мен.
Саглагар тал адаан орта
Чаъажып суйбап орган ийик
мен.
Чанывыста шапкын Хемчик
Саарыглап, ырлап чытчык.
Сайгылгааннар арыг оттур
Чайыннандыр чырып турҗук...»

Шүлүк бүрүзүнүң төнчүзү—дүүшкүнү—авторнуң чүнү чугаалаар дээн бодалының чажыдын номчукчуларга ажыдып бээр ужурлуг, а Серенниң ону чедир кылбайн барганы хараадаанчыг:»... Көжүп-кырый бериимзе-даа, сагыжымдан үнмес боор ийин» деп хөөн калыксанчыг одуруглар-биле дооскан. Бир эвес Серен шүлүк бүрүзүн, ооң одуруг бүрүзүн катап-катап ажылдап, чаа-чаа бодалдарны, тывынгыр деңнелгелерни байлаа-биле киирип, бодундан негелдени хайыра чок салыр болза, оон эки шүлүктерни манап болурунуң барымдаазы бар. Ону адаанда дөрт одуруг шүлүк бадыткап болур:

«Кежээ дүне хемчигешке
Кезек-кезек оттар хып тур:
Анталаксап, топтап көрдүм —
Айга чайнаан чалгыглар-дыр».

Черле чараш, каракка көстүп, бодалга артып калыр. Шүлүкчү болуру — хөй бижиириинде эвес, эвээш бижээш, шынарлыг кылдыр бижиир дээрзин автор утпаза чогуур.

Бодалдарны талыгырже ыдып, күзелдерни сеткил доюлдур айбылаары — кижилерни кандыг-бир солун аян-чорукгарже кыйгырары эки-ле. Ынчалза-даа ол, «чилиинге четпээн болза, амыдыралдан хоорук, эъткешке сиңникпес ышкаш сагындырар. Ындыгларны болганчок-ла «күзелин мурнаткан, бодун соннаткан» дээш чемелей-даа бээр-ле бис. Чаагай күзелдер чалгыннандырыптар, ис чок черже кижилерни ыдалаптар. Ол — үезинде дээштиг болгаш сорулгазын күүседир:

«...Челээш өңнүг чечек, сиген
чаагай чыдын
Черге хонуп, хөрек долдур
тыныксаар мен.
Ак-көк тайгам ырҗым-
шыпшың кезээзинде
Аян ырны ындыыналдыр
ырлаксаар мен»...

(**Салчак Оңгай-оол**, «Туристчиниң оруу-биле»).

Ук шүлүк черле шору тургустунуп, сөстер дамчыштыр овур-хевирлер чуруттунуп келген, автор бодалдарын чедир көргүскен:

«...Чимистерин сыптар утбайн
эгли берген
Чиңгиртилиг кызыл-каттың
аразынга
Аар, салам салбактарын
камныг үзүп,
Амданнанып, амзап, таалап
оруксаар мен»...
(Ол-ла шүлүкте).

«Төрээн черниң ырга сыңмас каазын» сүрер дээш хөлүн эртир хөй сөстер чыып, эреңгейледи бербээн болза, болуушкуннар амгы үенни болуп, боду аңаа киржип, холу-биле тудуп, көрүп турган болза, ук шүлүк улам-на дээштиг болгаш солун, онза дыңналыр ийик!

Куулар Сүттүг-оолдуң шүлүктерин моон мурнунда солуннардан болгаш «Улуг-Хем» альманагындан номчуп келген бис. Ол эки шүлүктерни бижип-даа келген, бижиир дээрзинге чигзиниг-даа чок. Бо удаазында ооң солунче чоруткан «Чараш оран», «Малчынның кожамызы», «Таныжыңар» деп шүлүктеринден сеткил ханмас бис. Шагдан тура улустуң-даа, чогаалчыларның-даа ырларынга алдаржып келген Шемібажы сериин чайлагны ол:

«Шиник хадын, хөну чойган,
Шиви, пөшке каастанган,
Каттырзыңнаан чазык кыс дег
Кайгамчыктыг чараш оран»

деп чурааш, оон ыңай чаа, солун чүнү-даа көргүзүп шыдавайн, «четче чуруп шыдавадым, четкеш барып көөр силер» дээн. Мында бодун боду-ла номчукчулар мурнунга күш чок — чевен кижи кылдыр көргүскен, а шынында, кижилер четкеш көөр эвес, Сүттүг-оолдуң шүлүүнден көөр кылдыр бижиир турган.

Авторнуң арткан ийи шүлүү — «Малчынның кожамызы» биле «Таныжыңар»—анаа-ла медээлер болу берген.

Элээн хөй авторларның, ылаңгыя **В. Тамдың-оолдуң, Э. Дилактың, Н. Шойдааның** шүлүктериниң темазы мурнунда үнгүлээн шүлүктер-биле дакпырлашкак бижиттингени. овур-хевирлерни ажыглааны болгаш дылы олардан дээредевес, шынар чок, ниити чугаалардан, каш катап адаттынган болуушкуннардан тургустунганы-биле шүлүк болуп шыдавас.

В. Тамдың-оолдуң «Ынаныывас ол-ла болгайындан» — «он сес чылдарда Корчагинни», «Дөртен чылдарда Матросовту» «алдан чылдарда Гагаринни:» Э. Дилактың «Өске кижээ берриптер ийигиден» —«торгу тон», «чодураа дег дозур кара карактың», «долбаннанчак кызыл чаакты», «чоон чашты», «чойган сынны»; «Четтиклейн манап чор мениниден», «ажыл-ишчи», «кежээ», «сенден чараш кижи чок», сеңээ ынак мен», «Четтикпейн манап чор мен»; Н. Шойдааның «Ырлажыылындан». — Арат чоннуң найыралын», «аас-кежик, өөрүшкүзүн» «амыдырал», ажыл-ижин», «чалыы назын ынакшылын»; «ужуптар мендеи» — «Восток», «космос», сылдыстар». «соңга оттур» деп сөстерни номчуур бис.

Бир эвес бо сөстер, деңнелгелер дуктуг чүве болза шагда-ла тазарып, дуптуг чүве болза шагда-ла дештип калган ийик! Харын-даа сөс болгаш-ла шыдажыр чүве дийин. Оларны та чеже кижи ажыглаан, та чеже катап номчуттунган чүве! Канчап оон өске сөстер, деңнелгелер чок болган чоор?

Автор бүрүзү бодунуң бижээн шүлүктерин болгаш чечен чугааларын редакцияже парладыры-биле улуг идегелдиг чорудары билдингир. Ынчаарга солун бодунуң арыннарынга эң дээре чогаалдарга орунну бээр. Чырык көрүп шыдавастарын авторларга харыылап, шүлүктер допчулалдарынга киирип турар. Ынчангаш чамдык авторларның шүлүктериниң чедер болгаш четпес талаларын кысказы-биле сайгарып көрдүвүс. Шүлүктерни шынаржыдар дизе чүнү канчалза эки?

Хамыктың мурнунда авторларның кызымаккай болгаш шудургу ажылындан, боттарының литература мергежилин хүн бүрү бедидип, орус болгаш совет база дыштыкы классиктерниң чогаалдарын ханызы-биле таныжып, оларның чажыттарын илередип тывары болур. Шүлүк бүрүзүн үениң негелдезинге дүүштүр бижип, утка-шынарын бедидип, уран-чечени күштелдирерң, сөс курлавыры байыдары, литература теориязын өөренири болур.

Идея төрүттүнүп келирге, ону дүвү-далаш бижий шаап алгаш, дүрген-не парладырынче далажып, редакцияже шуудуп туруп бербейн, чогаалдың «аар», «чиигин» деңзилеп, темазынга төрелдешкек чогаалдарны номчуп, бодунуң аяны болгаш аргазын оларга хөмдүр кагыспайн, чаа, онза, катаптаттынмас «ужук-биле» бижиири болур-дур. Ынчангаш боданыр, сайгарар, ажылдаар, амыдыралды ырладыр, чырыдыр бижиири негеттинер.

О. СУВАКПИТ.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чеделээн дидим» 10, 2, «Диверсантылар» 12, 4, 5.45, 7.30, «Турумчуур дей берген кижи» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ногаан отчугаш» 10, 12, «Хөлегеде кижи» 1.50, 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Майор «Вихрь» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.30, 5 8.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 үлетпүр килдизиниң 22-64 чагаа, база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00936.